

Druzsín Ferenc

„Csak afféle csöndes, békés vidámság..”

A komikum Gárdonyi *Az én falum* című kisprózájában

Azt, hogy az életben nélkülözhetetlen érték a komikum, aligha vitatja bárki, tartalmát és „használati értékét” azonban már jóval kevesebben ismerik. Hogy a Gárdonyi-művek egyik legnagyobb értéke a komikum – ez a kijelentés viszont már kételkedést is kiválthat, hiszen a Göre-levelek nevetését úgyszólván „illik” elmarasztalni, az életmű túlnyomó részét pedig nem szoktuk összekötni vele.

Hogy „mit ér a komikum, ha lepéndi”, a Napút 2004. évi 1. számában¹ megkíséreltem összefoglalni, ám hogy a Gárdonyi-szépirodalom egésze is gazdag komikum tekintetében, jelzik a Göre-leveleket követő esztendőik alkotásai. Ezúttal az 1898-ban megjelent kétkötetnyi kisprózába, *Az én falum* írásaiba lapozunk bele.

A kettő között jelent meg *A lámpás*. A kisregény, kiváltképp annak groteszk vége; a humor és az irónia egymásba átcsapásából keletkezett „újsághír” arról tanúskodik, hogy változatlan a Göre-történetek legjavában megismert komikum ereje:

„A Nemzetből kiollóztam emlékül a kis közleményt – mondja a regény főhőse –, a mely Ő Felsége legkegyelmesebb intézkedéséről adott hírt a nevemmel kapcsolatban s a mely így hangzik:

»Ő Felsége Kovács Ágoston, mátraszéli néptanítónak ötven évi sikeres működése elismeréséül a koronás ezüst érdemkeresztet, – és laimburgi Leisz Emil cs. kir. nyug. udvari lovász részére, sok éven át megelégedéssel találkozott szolgálatai elismeréséül az arany érdemkeresztet adományozta.«²

(Erre mondaná Arany János: „Halandó létünk cukrozott epéje.”)³

Ennek a vázlatos cikkelynek a tárgya *Az én falum* finom vonalú rajzai komikumának szemlézése, a komikum változatainak és értékeinek megragadása.

A legelső megállapítás, amelyet még „magasról” nézve, a közelítés stádiumában tehetünk, az, hogy a Göre-komikumtól eltérő a nevető(k) pozíciója, és más(ok) a nevető(k) is. A lepéndi bíró világában naggyobbrészt maguk Göréék voltak a nevetetők meg a nevetők is, s ugyanígy a „túlsó oldalon”: a város nevetett és nevetetett. *Az én falum* rajzaiban egy sajátos „szereposztás” jelenik meg: a hangulatok és jelenségek egy részén (pl. hiedelmek, szerelmek, birtokfélést, parasztgőg...) a falu népe (mert a valóság, a mindennapok komolyan veendő elemének fogja fel) nem szokott nevetni. Ilyeténképp a kétkötetnyi írás valóságos nevetője jobbára maga az elbeszélő, aki a következőképpen határozza meg faluja (a képzeletbeli nevetők) hangulatát, kedélyét, „nevető karakterét”:

„Nincsen se pénzünk se posztónk; náddal földjük a házunkat és cseréptányér van az asztalunkon, de azért, amint végigmegyek a falun, látom, hogy mindenki vidám.

Nem az a vidámság pedig ez, amelynek nevetése van. Csak afféle csöndes, békés vidámság, mint az erdő vidámsága, mikor a nap rásüt.”⁴

Az írói szándéknak megfelelően *Az én falum* komikumában alig-alig fordul elő a *szatíra*, bár minden adott lenne a választott világ szatirikus ábrázolásához. Először is az írói fölényhelyzet: az elbeszélő, a láttató a falu tanítója, tanultságánál fogva rendelkezik a mikrovilág fölé emelkedés adottságával, megvan benne (azért „lámpás”) az az indíték is, hogy jobbítson ezen a helyzeten, s megvan a hite is. Gárdonyi tanítója (maga Gárdonyi, a tanító és az író) egyvégtében azon fáradozik, hogy finom gesztusokkal, jó szóval, példával emberségesebb világ felé vezesse faluját, hisz a változtatás lehetőségében, ám fölényhelyzetét tudatosan nem váltja át a szatirikus láttatás alapját szolgáló fölényre. Még olyan esetben sem, amikor nyilvánvaló emberi hibára kell reagálnia; olyan természetűre, amelynek korrigálásában hatékony szokott lenni a szatirikus kinevetés. Gárdonyi (és néptanítója) ilyenkor is beéri a csöndes szavú megrovással, ám ha elegendő, a rosszalló pillantással.

Írónia sem igen fordul elő: bár tudja, hogy a falunak „se pénze, se posztója”, ismeri körülményeiket, hiszen minden ház „kis követe” az iskolába is elhozza szegénységüket, tudja (meg is írta másutt), hogy kiszolgáltatottak úrnak, természeti csapásnak, mindennek. Látja a falu életének azokat a pillanatait, amikor szinte utolsó menedékük az ironikus pozíció „fedezéke”, ám valahogy úgy van mindezzel, ahogy Schöpflin Aladár szerint Mikszáth palóc földijeivel: „(...) nem a falu szociális állapotára van az író szeme beigazítva, hanem a falu költészetére.”⁵ Így aztán Gárdonyi hőseit sem igen találjuk olyan végletesen kiszolgáltatott helyzetben, mint Arany sokat idézett szőlősgazdáját, aki végső elkeseredésében „doronggal segített” a jégverésnek, mondván: „(...) »én uram isten! / Csak rajta! Hadd lám: mire megyünk ketten!«”⁶

Gárdonyi Géza rajzainak túlnyomó része – következik is az elmondottakból – „önmagában megálló, transzparencia nélküli, hátsó gondolatok, rejtett vonatkozások nélküli világ (...): a nevetés tiszta fluiduma”, azaz *tiszta komikum*.⁷ Nincs kifejezett célra irányított nyila, talán nyila sincs, ereje mégis van. És mivel *Az én falum* világában a legfőbb nevető maga az elbeszélő, az a bizonyos „nyila-sincs-nevetés” nyilvánvalóan magáé, Gárdonyié.

Ahogy Mikszáth palóctörténeteiben is láthatjuk, a megmosolyognivaló egyik forrása a népelet örök tartozéka, a néphit. Elmosolyodunk Baló Borcsa bájos „igazságtételén” vagy Bede Erzsi naiv-tiszta érvelésén, s azon is, hogy Bodokon azért menekedtek meg „istennek fekete haragjától”, a pusztító vihartól, mert Csurri Jóska szerencsés időben és kitartással harangozott „a felhők elé”. De ismerve Mikszáth és a néphit kapcsolatát („Én magam is a dajkamesékkel szíttam be a babonát s hiszek benne.”), az olvasó is igazodik az íróhoz a nevetés mértéke, válfaja s egyéb jellemzői dolgában. Gárdonyi is olyan világban nőtt fel, s olyanban élt jó pár évig falusi tanítóként, amelyhez a hiedelmek ugyanúgy szolgáltak a környező valóság magyarázatára, mint a tudományban tanult ismeretek. *Az én falum* néptanítója nem mondhatja ki kereken, hogy nem hisz a babonákban, s hogy a nép se alapozzon rájuk, mert a nép és a hiedelmek közötti kapcsolat hitszerű, s ha a tanító ezt az erős köteléket próbálná eloldani, maga iránt csappantaná meg a bizalmat, és nem a néphit iránt! Ugyanakkor: a néptanító mégsem hagyhatja jóvá az öreg Bordács igazságát, amikor zivatar

idején felmutat az égre, „egy rozsdás, fekete felhőgomolyagra”, s azt mondja róla a béreseknak: „(...) abba mögyön a sárkány!” (*A barboncás*)

Az ilyen helyzetekben segít a tiszta komikum: bölcsesség van benne, mert nem egyenes cáfolat, és nem is beleegyezés. Amolyan mindeneiket megcsillapító „közmegegyezés”. Ha Mikszáth hitet tett (mert tehetett) a megszentelt harang varázsereje mellett, Gárdonyi „filozófiát” épített a tanító álláspontja mögé.

„Az a kérdés fordult meg az elmémbe, hogy meghagyjam-e az öreg Bordácsnak a sárkányos diákját, vagy elmagyarázzam tőle, hogy a nép is tudja: micsoda más erő keveri ránk a zivatart? Mert néhány pogánykori hitünk maradványával kár ezt cselekedni. Kedvesebb az ilyen nekünk és többet ér, mint amennyit a tudomány át érte.”

Mégsem ilyen egyszerű a döntés: ha nehéz szívvel is, enged az „Ite et docete” parancsának:

„De gondoltam, jobb, ha a nép is abban ismeri meg a szépet, ami igaz.”

Ám ha lapozzuk a könyvet, kiderül: nem ez volt Gárdonyi utolsó szava az igazság és a néphit kérdésében. Az *Ebéd a körtefa alatt* forgószele láttán átvált a végső megoldásra: az „is-is” álláspontjára, a tiszta komikum kiegyenlítő „filozófiájára”:

„Amit a tanító mond, hogy a szél nem egyéb csak levegő, a levegő pedig nem egyéb hidrogéniumnál, meg oxigéniumnál, azt el is lehet hinni. Az andocsi szűzről soha nem tanította senki, hogy az csak olajfesték. – Csuda az! Hát mért ne higgyünk abban, hogy a föld színe felett lelkek kavarnak?”

Az *én falum* könyveiben egész sor olyan történet olvasható, ahol a „főszerplő” a néphit: *A barboncás*, *Tüzek meg árnyékok*, *Ebéd a körtefa alatt*, *Este*, *Beszéd a kígyóról*, meg más szörnyűségek. Közülük a *Beszéd a kígyóról*, a „pásztortűz mellett, a hodály közelében” csordogáló este bukolikáját választottam alaposabb vizsgálatra, mert roppant érdekes témája mellett a népi észjárás és a népi történetépítés idézőjelbe tett folklórja, „magyarul”: paródiája is felismerszik benne. Ráadásul egyszerre két nem is akármilyen hiedelemtörténet paródiája.

Az első: Sárközi cigányé. Nevével egy évvel később találkozunk *Az egri csillagok* lapjain, ám ezúttal fontosabb, hogy észjárásával, történetmesélésével a Göre-könyvek Kátsa cigányát idézi, voltaképpen Kátsának „pallérozottabb” változata. (Akár arra is gondolhatunk, hogy így „törlesztett” Gárdonyi Géza Kátsának, így „igazított” valamicskét a kissé szögletesre faragott arcvonásain.)

A Sárközi-történet a népi nevetéskultúra figyelemfelkeltő „nyelvi alkotásával”, nagyotmondással kezdődik: „– No, – azt mondja a cigány, – kicsibe múlt a minap, hogy meg nem gazdagodtam.” A tiszta komikumba itt egy kevés humor is vegyül; az álmodja a meggazdagodást töretlen optimizmussal, akinek esélyt sem ad rá az élet.

Következik a történet megalapozását adó „tény”: Sárközi cigány elé valamelyik éjszaka kígyó hengeredett; maga a testet öltött szerencse. Agyonütötte, mert a szerencse a kígyó fejében lakozik három színes kő formájában. Ehhez a rendkívüli (ámbar mindenki által ismert „információhoz”) nyomatek szükségeltetik; a népi nevetés egyik jól ismert poétikai eleme, az esküdözés: „Vakuljak meg, ha nem igaz.” Megtalálta a kígyó fejében a három szerencsehozó követ: a pirosat, a fehéret meg a zöldet. Ehhez újra jól jön az esküszó: „Süllyedjek el, ha nem igaz!”

„Hát a piros kőtől kinyílik minden lakat. A fehér kőtől meg lehull minden bilincs. A zöld kőtől meg láthatatlanná válik az ember.”

Persze hogy nevetést fakaszt a kövek „tudománya”; cigányigény alakította azokat, azt „tudják”, ami praktikusán a legszükségesebb az ő életmódjukhoz.

„Gondoltam, mingyárt meg is próbálom a zöldet: elmegyek a baromfiudvar felé.”

(Nem kincseskamra lakatját vette célba a mesélő; éppúgy megelégedett azzal, ami kézre volt, mint a cigánylélek ábrázolása mesterének, Arany Jánosnak nagyidai hőse, Csóri vajda, aki szintúgy többre és messzebbre is nézhetett volna, ám beérte a cigány-álom „reális” változatával; vesz majd magának „új veres nadrágot”, éspedig olyat, „Amely senkinek még soha testén nem volt - / Anglia posztóján bársonybul lesz a folt.”⁶)

„Ha meglátnak, nem jó a kő. Ha nem látnak meg, akkor jó a kő.” Amikor éppen megfogott egy libát, István bácsi ütni kezdte. „Mutatni akarom a köveket, hát nincsenek. Ott tűnődünk, tünekedünk aztán, hogy mi lehet a hiba. Hát az volt a hiba, hogy nem olvastam rá a kövekre a miatyánkot.”

És harmadszor is felhangzott a Sárközi-féle történetmesélés elmaradhatatlan kelléke, az esküdözés, de most a leghitelesebb változatban:

„Olyan igaz, mint ahogy itt ülök.”

Senki nem vonja kétségbe Sárközi igazmondását, sőt Szanyi Antal meséje arról szól, hogy hasonlóképp járt szerencséjével maga is, „(...) csakhogy engem még nagyobb szerencse kerülgetett.” (Íme az a bizonyos történetkezdő nagyotmondás!) A „még nagyobb szerencse”, úgy látszik, egészen más történetmesélő poétikát kíván.

A cigánytörténet, mint maga a cigányélet, egyszerű: úgyszólván tárgyi környezet és bármiféle „cicoma” nélkül. Szanyi Antalé fel van díszítve: egészen pontosan és részletesen meghatározott helyen, s nem akármikor, hanem ünnepi időben, nagypénteken játszódik, éspedig a közeli Cseresben lévő kincscsel teli barlangban. Kevés ember akadt, aki el mert indulni a kincs nyomába, ám egy sem, aki eljutott volna a kincs helyéig.

Duli Péter, aki táltos hírében áll, megadta Szanyinak a kincskeresés receptjét. Az ő beszédét előírtság, éspedig a táltostudomány alakította „szabatosra”, mert hogy minden szavát be kell tartani (ahogy az ételreceptét is):

„(...) csináljon fehér szurokból, meg fekete szurokból, meg fehér viaszkból gyertyát. Tegyen bele tömjént is. Aztán ássa el a keresztútra. Legyen az ott hét nap, hét éjjel. Akkor vegye kend elő. Menjen vele az erdőbe. Vágjon ott egy töről, egy ágról való idei mogyoróvesszőt egy metszéssel. Aztán menjen oda, ahol a kincset gondolja. Imádkozzék ott hét miatyánkot, hét üdvözetet. Aztán mondja a vesszőknek azt: megátkozlak titeket vesszők, hogy arra forduljatok, amerre a kincs vagyon! (...) Mikor aztán a vesszők arra fordulnak, amerre a kincs van, csak induljon el az égő gyertyával. Ahol a kincs van, ott elalszik a gyertya. (...) Aztán ha a szikla meg nem nyílik, akkor ásson lefelé. Hanem arra vigyázzon, hogy bele ne nézzen a gödörbe. Arra való a kutya (...) Mert ha kigyelmed néz bele elébb, akkor a gonoszon nem lesz hatalma.”

Aztán Szanyi a maga „részét” meséli tovább. Történetét nem tagolja esküdözés (számadó juhász, ki ne hinné szavát?), viszont aprólékos, lassú folyású beszéd, komótos előadás:

„No így is cselekedtem. Megvettem a gyertyának valókat alku nélkül. Mert igaz ni: azt is mondta a táltos, hogy azon az áron vegyek meg mindent, amint elsőbbben tartják. Aztán megcsináltam a gyertyát. Újhold után való pénteken kimentem az erdőre, a kősziklához. Levágtam a vesszőket. Rájuk olvastam. Hát kiszáradtak meg is mozdultak. Csak az volt a baj, hogy a kutyám nem akart belenézni a gödörbe. Nem, a fene ette volna meg, akármit csináltam vele!”

(A történethez még egy megjegyzés kívánkozik: belátható, hogy mindez nem lehet más, mint tiszta komikum: egyiknek sincs kihatása az életre, az életnek semmilyen mozzanatára, sem pedig irányára. Ha nem hiszi valaki a három színes kő hatalmát vagy a Cseres titkát, úgy is jó, ha hiszi, még jobb. Gazdagabb lesz egy megszépítő hiedelemmel.)

Nemcsak a néphit körül keletkezik tiszta komikum. Az *Estében* Burucz András történetében félig Göre Gábort halljuk, félig az anekdotázó-adomázó parasztvilágot. Ami az előbbit idézi: Burucz András beteg felesége helyett ment el az orvoshoz, mert úgy gondolkodott: „(...) ha ketten megyünk, hát a doktor kettőről vesz pénzt.” Az eset másik oldalán az orvos komikus hibája áll: a (gyengébb) bohózatokból jól ismert „elhallás”, „félrehallás” vétségébe esvén képtelen felfogni, hogy Burucz a felesége betegségére kér valamit. Már-már a süket „klasszikus” rugalmatlanságával, gépiességével reagál a fősvény paraszt ostoba kérésére (s így végül kiegyenlítődik a két fél komikus hibája): „Hát csak rám ripakodik, hogy azt mondja: fogja be kend a száját, jobban tudom én mi a baja, mint a felesége (...)”

A *nagy eff* alcíme: Hogyan keletkezik a közmondás? Valójában nem közmondás keletkezik Tóth Antal esetéből: szólás, még inkább anekdota, mely szólás formájában nevelteti a falut attól a naptól.

Az történt, hogy Tóth Antal sok szegény társával együtt gabonát vett kölcsön a község magtárából:

„Ennek alája kell írni. Többnyire keresztjelet írnak. Van olyan, aki azt sem ír, csak éppen megérinti a toll szárát, aztán én írok helyette. Ez az érintés szent.”

Tóth Antal azonban meglepő dolgot mond:

„Aláírom a nevemet.”

A teremben mindenki tudta, hogy az iszákos Tóth sem írástudó. Meglepetést tehát aligha várhattak. A terjedelmére nézve alig több mint „egypercesből” mégis komikumgazdag pillanatrajzot teremtett Gárdonyi: a súlytalan komikus hibát (a többség ugyancsak írástudatlan) Tóth Antal egyéni „előadásává” formálta.

„Tóth Antal ünnepi mozdulattal veszi át a tollat. Az ünnepi mozdulatán azt értem, hogy már a levegőben előre hozzáilleszti az ujjait. Aztán meg úgy tartja, mintha szivar volna.

A papírra néz.

– Hagy ülök le, – mondja, – állva nem tudok.

(...)

Megmártja a tollat nagy óvatosan és a tollnak a hegyére pislog. (...) Egy olyan mozdulattal, aminővel az ázott kalapot szokták megsuhintani, leföccsen-ti a tintát oldalt a padlóra (...), aztán (...) leír egy vastag kamóju meredt nagy T betűt. A szárát alulról fölfelé húzza és egy pindurka pántlikát csinál rá.”

Így ír Tóth Antal, és egyelőre valóban ír. Előbb egy picike ó-t, „(...) harmadik betűnek megint irtózatot nagy T betűt kanyarít, szinte megsercen belé a kalamus.

No de itt meg is áll.

Néz.

Vakarint egyet a tarkóján.”

Újra márt, spekulál, vörösödik, ráncolja homlokát.

„– Szentje ne légyön, – mondja a tollat mérgesen lecsapva, – elfelejtöttem a nagy efföt.”

Azóta, ha valaki elfelejt valamit, hozzáteszi: „– úgy elfelejtöttem én azt, mint Tóth Antal a nagy efföt.”

A lélektani és lírai elemekben leggazdagabb írások egy része nem tartozik *Az én falum* nevetető vonulatába, de még a vidám életvillanások közé sem: szomorúságot, családi vagy szerelmi bánatot zárnak magukba, nemegyszer tragédiát. Meghatározó elemei a falusi életnek; a komikus életszeletnek is hitelt adó ellenpontok. A finom vonalakkal rajzolt képek másik részében meg-megvillan a komikum, de legalább a vidámság, a többnyire bujkáló *humor*, melynek szépirodalmi eredménye: a humor tartalmi foglalata és a humor esztétikája szerint formált rajzok, a humor felé hajló hangulatok. Az a hangulat és vidámság, amelynek – ahogy idéztem már Gárdonyit – nincs mindig nevetése. Csak a lélek telik meg örömmel, csak egy-egy embercsoport percei szépülnek meg emberi gesztusok vagy természeti jelenségek által. Többnyire ilyen vidámság az iskoláé, a gyerekeké: mozdulatok, élénkség, szeretet, a játék önfeledtsége teszi nyilvánvalóvá szavak nélkül is, olykor rigmusok vagy dalok szövegével. Az író dolga pedig ugyanaz, mint a falu egyéb életjelenségei esetében: érzelmileg maga is részese lesz a vidámságnak, az örömnak vagy az örömbe vegyült szomorúságnak, s amennyire az ilyesfajta érzelmek rögzíthetők, rajzokba, jelenségekbe, etűdökbe örökíti.

A *Március*: vázlatok, épp csak odafirkantott képtörödékek láncolata egy hónap, pontosabban az egyik legszebb hónap, az „ibolyaszagú” március kalendáriumi lapján.

„A Keresztes gyerek tegnap délután már mezítláb jött az iskolába. (...) Az arca piros volt. A szeme ragyogott. Az iskola előtt sima, agyagos föld van. Itt felugrott kétszer a levegőbe és nyerített, mint a kis-csikó.”

Egy szép napon pedig megtörtént az évente beálló nagy esemény: megérkeztek a fecskék. Ez olyan öröm, amelyhez szertartás tartozik már, és nevetés is:

„A sok gyerek keresztbe tette a mellén a kezét és a fecskék felé hajlongva énekelték:

Fecskét látok,

Szeplőt hányok,

Selymet gombolyítok!

És mind mosolygott. Egymásra tekintettek, meg a fecskékre. A Daczó gyerek fölállott négykézláb a pad tetejére, és úgy nevetett ki az ablakon.”

Amikor meg a gólya is megjelenik (egy gólyapár fészkel Fodor András képményén), az olyan nagy öröm, hogy nem is fér el a tanteremben:

„És míg a gólya a fészkének örülve ugrál a háztetőn, a gyerekek lenn az udvaron féllábon táncolva éneklik:

Gólya, gólya, gillice!

Mitől véres a lábad?

Török gyerek megvágta,
Magyar gyerek gyógyítja.”

Felhangzik persze gyakran a gyerekek nevetése is. A századfordulón H. Bergson könyvet szánt a nevetés mibenléte meghatározására⁹, Gárdonyi Géza néhány sorba sűrítette a gyermek nevetésének természetét:

„Nekik merőben más a világuk, mint a miénk. A mi nagy dolgaink nekik semmiségek, és amik nekünk semmiségek, azok nekik a nagy valamik. A gyermek kacag olyanokon, amiken mi nem is mosolygunk, és sír olyanokon, amiken mi a homlokunkat se ráncoljuk. Egy tintacsepp, egy cserebogár, egy botlás, idegen öltözet: nevet rajta. És sír, ha a tolla elgörbül, ha csúfolják, ha aggódik, ha fázik. Aztán ha sírás közben valami kellemesen hat rá, – akkor a könnyein át mosolyog.” (A hópehely)

Az utolsó félmondattal: „a könnyein át mosolyog” – Arany János után a humor újabb költői szépségű „meghatározását” kapta az olvasó; kutattuk-e eleget a könnyein át mosolygó gyermek irodalmának, költészetének titkait? Vagy beértük azzal, hogy nemzedékről nemzedékre hagyományoztuk Gárdonyi szép mondatát?

Van a fenti idézetnek egy másik információja is: az, hogy mi mindenben nevet a gyermek. A ’tintacsepp’ és a ’cserebogár’ csakugyan a gyermeki nevetés speciális területe, ám a ’botlás’ és az ’idegen öltözet’ Bergson tézisei között is kiemelt nevetésforrás. És ezt azért tartom máig aktuális problémának, mert az e kérdésben „illetékesek”: felnőttek, szülők, tanárok nemigen vesznek róla tudomást. Mihelyt közkinccsé válik az az ismeret, hogy a gyermek „törvényesen” nevet, ha nevet a testiség komikumához tartozó ’botlás’-on, amikor a komikus hibát elkövető maga tereli a figyelmet szelleméről rugalmatlanul viselkedő testére, vagy (ugyancsak a szellem és a test összhangja hiányában) egy szokatlan viselet vagy rosszul álló öltözet láttán; mondom, ha a felnőttek világa tudomásul veszi, hogy ezen nevetni kell, akkor számtalan felesleges ütközéstől, konfliktustól szabadítja meg a gyermeket is, önmagát is.

Végezetül és visszatérve a humorba hajló hangulatokhoz és képekhez: Az én *falum* egyik legszebb és legtökéletesebb írása az *Október*, a télbe készülő világ lírai tömörségű rajza.

Az októberi „gyémántos fátyolrongyokkal behullatott” mezőről szól, a tél hidege elől védelembe igyekvő pókokról, az élelemmel megrakott vackaikba húzódó ürgékről meg „a náddal fődött kis házaikban” melegedő emberekről.

Meg a cigányokról. A világ védtelenjeiről.

Akik ha egy-egy faluvégen oltalom reményében sátrat vernek, tüzet szítanak, ott terem a falusi hatalom jelképe, a kisbíró:

„– Honnan jöttök? Hová valók vagytok?

A cigányok csupán két helyről szoktak jönni: *onnan* vagy *amonnan*; és hogy hová valók? hát mindenhová.”

Akár tiszta komikumot sejthetne Gárdonyi olvasója ezekből a rutinszerű válaszokból, ám hamarosan rájön: másmilyen kép készül itten. Aki emlékszik a *Bolond Istók* első éneke (ál)bukolikus Tisza-parti rajzára, ahol „Tűznél kopólé sustorgott fazekkal / És szolgálán bográcsok, serpenyők” ígérték a lakmározást és a biztonságot a cigánykaravánnak, felismeri a két táborverés különbségét.

„– Csak éppen egy kicsit megpihenünk, megmelegsünk. A segény rajkók megdeglenek a hidegtől. Nézze kend: mind esseveri a fogát.

Csakugyan ott áll egynéhány vacogó félmeztelen rajkó. Egyik az anyja kötényébe burkolódzva, másik az apja rongyos kabátjában.”

Hajthatatlan a végrehajtó hatalom: menni kell. Egyelőre a szomszéd faluig. És onnan? A szomszéd faluig... Az iskola ablakából már a befejezett képet látni:

„Hét rozoga kocsi. Világtalan gebék. A vörös és kék dunyhák alatt göndör kis fekete fejek. Az asszonyokat innen is, onnan is seprűvel hajszolják ki az udvarból. Egy öreg zöldkendős cigányasszony pipázva visz az ölében egy csokoládé színű csecsemőt. Talán az unokája.”

Ez a kép első ránézésre harsány és mulatságos; a karaván mindig karneváli hangulatú, vidámság rejlik benne.

Ebben a képben komikus hangulatú tartalom helyeztetett el: „a göndör kis fekete fejek” a színpompás dunyhák látványával, a „zöldkendős pipázó cigányasszony” „egy csokoládé színű csecsemővel”: mulattató karneváli produkció; az udvarokból innen is, onnan is kikergetett cigányasszonyok: hangos kerete ennek a *komikus jellegű* utcai felvonulásnak.

Csak egy perccel kell tovább nézni az attrakciót, s kiderül: a kocsik „rozogák”, a gebék „világtalanok”, a „gyémánt fátyolrongyos” zimankós októberben a dunyhákból kikandikáló „kis fekete fejek” vacogó gyerekek, a pőfékelő cigányasszony és karjában a karneváli csecsemő – nem a római karnevál „élőképe”, hanem didergő unokáját melengető cigányasszony.

Az egész kép pedig – erről az oldalról nézve: *tragikus* hajsza egy maroknyi embercsapat ellen.

S végül a *kép egésze* (az *Október* cigánykaravánja): *komikus jellegű tragikus hiba*¹⁰, a groteszk humor egyik legszebb magyar szépirodalmi rajzolata.

Irodalomjegyzék

- ¹ Druzsín Ferenc: „Mejhöz hasolló lyókat kívánok...” Mit ér a komikum, ha lepéndi? Napút, 2004/1.
- ² Gárdonyi Géza: *A lámpás*. Budapest, 1905. Rozsnyai Károly kiadása.
- ³ Arany János: *Bolond Istók*. In: A.J. Ö.M. Elbeszélő költemények. Budapest, 1952. Akadémiai Kiadó
- ⁴ Az én falum-ból a következő kiadás alapján idézek: G.G. *Az én falum I-II*. Budapest, én. Dante Kiadás
- ⁵ Schöpflin Aladár: *Mikszáth Kálmán*. Budapest, én. Franklin Társulat
- ⁶ Arany János: *Bolond Istók*. In: A.J. Ö.M. Elbeszélő költemények. Budapest, 1952. Akadémiai Kiadó
- ⁷ Barta János: *A pálya végén*. Budapest, 1987. Szépirodalmi Könyvkiadó
- ⁸ Arany János: *A nagyidai cigányok*. In: A.J. Ö.M. III. Elbeszélő költemények. Budapest, 1952. Akadémiai Kiadó
- ⁹ Henri Bergson: *A nevetés*. Budapest, 1986. Gondolat Kiadó
- ¹⁰ Poór Péter: *A groteszk története*. Filológiai Közlöny. 1965/1–2.

Szilágyi György

Lavina, a Liget rózsája

A millenniumi idők túltáplált kislánya, a fénykorát élő vurstli százharminc kilós híressége, Haupttreffer Regina utónevét menedzsere változtatta meg – nem alaptalanul – Lavinára. Ez készlet arra, hogy én is így nevezsem. Amikor a lehengerlő egyéniségű óriásbaba feltűnt a vurstliban, egy csapásra elhomályosította Háromfülű Boldizsár sikerét, akinek eredetileg négy füle volt, de az egyiket elvesztette a boszniai okkupációban. Fennmaradt róla, hogy a Trieszti Nő vendéglő bálján tánra kérte fel Schwimmer Aladár, a vurstli legerősebb hintáslegénye, akinek Lavina tánc közben véletlenül lábára lépett. Schwimmer még aznap járógipszet kapott, és felgyógyulásáig mankóval járt hintázni. A kiskorú óriásbabát a többi csodagyerekekkel együtt állították dobogóra, de beszakadt

alatta az emelvény. A kínos eset után külön sámlit csináltattak Lavina részére, amit előzőleg teherpróbának vetettek alá egy kölcsönkért elefánt segítségével. Mindez akkor történt, amikor még nem volt hiány sem csodagyerekben, sem virsliben a vurstliban.

Haupttreffer Lavina éveken át listavezető volt a liget csodái között. Nekem a kilencvennégy éves korában elhunyt Kotlós Krausz Béla, aki személyesen ismerte őt, mesélte a New York kávéházban, hogy Lavinát egy gyermektelen férfi akarta örökbe fogadni, de a felesége jobbnak látta, ha súlyosan reumás férje, akinek évek óta mazsolás volt a térdkalácsa, inkább őt ringatja, mint egy vadidegen csöppséget. Felcseperedése után Lavina nem sokáig maradt pártában. Megkérte a kezét Goldfinger Manó, aki „Aranyujj” néven indián íjászként működött az állatkertben vendégszereplő rézbőrű társulatban. Ehhez tudni kell, hogy az állatkert akkori vezetője valódi indiánokat szerződtetett vadnyugatról a látogatottság növelése érdekében. Mivel az egyik indiánt megskalpolta a konkurencia, amíg betegállományban volt, Goldfinger ugrott be a helyére. Az ötven körüli „indián” özvegy édesanyjánál lakott a Sajó utcában egy fényűző wigwamban, ami attól lett fényűző, hogy a háziúr egy tűzfal beiktatásával eredményesen elűzte a fényt a szobákból. Goldfingerék világos nappal is fehér bottal botorkáltak a sötét lakásban. Amikor a házasodni készülő Manó mamája értesült fia szándékáról, haját tépte mérgében.

- Nem járulok hozzá, hogy feleségül vedd ezt a bálnát!
- Mi a kifogásod ellene?
- Tudod, mennyit eszik egy ilyen lány?! Ráköltheted a teljes kereseted! Ha hétvégére veszek egy kacsát, nekünk csak a püspökfalat jut majd belőle.

Goldfinger eleget tett anyja követelésének. Fájó szívvel, de lemondott Lavináról. A vurstliban hamar híre ment az esetnek. Lavina kegyetlen bosszút állt. Korábban már többször is körüljárta őt egy rajongó törpe, aki beleesett Lavinába. A faképnél hagyott monstrum menyasszonyjelölt bosszúból frigre lépett a törpével. Azzal vigasztalta magát, hogy rövid férje kis helyen elfér és keveset fogyaszt. Ugyanis annyira smucig volt, hogy naponta fogához verte a törpét. Amikor 1919-ben a Városi Színház bemutatta Huszka Jenő *Lili bárónő* című operettjét, Lavinát szerződtette a ligeti Fisch varieté, ahol kabarészámokat is előadtak. Ő estéről estére bedübörgött a színpadra, és elénekelt a Huszka-operett egyik máig népszerű slágerét: *„Szellő szárnyán szállj velem, repülj velem...”* A közönség egymás hasát fogta a nevetéstől. Sajnos nem sokáig. A világszerte tomboló spanyolnátha vitte el. A megözvegyült törpe bánatában megnőtt.

Irigylem azt a régi világot, mely tele volt csodákkal. Amikor például egy újságíró kiderítette, hogy Salome, a keleti hastáncosnő Seeman Sándor néven lakik a Rottenbiller utcában, az még csodának számított. Hogy minek számít ma, az nem szorul bővebb magyarázatra. Az 1875-ben született Magyar Elek 1920-ban megjelent könyvéből csempészttem ki a következő mondatot: *„Piros fezes, kaftános Ibrahim effendi – különben derék óbudai zsidó – bárdjával szeleteli a nyúlós, fehér törökmézet.”* Ha ezek után kétsége támadna az olvasónak a történet hitelességét illetően, akkor még azt is elárulom, hogy a tízes években világhírű „Edn Musztafa arab tánccsoport” minden tagja magyar volt. A pesti Gottlieb család – apa, anya, fiú, leány, sógor, sógornő – káprázatos keleti jelmezekben táncolta be magát a „kultúrtörténetbe”.

Epilógus: Persze csodák az én ifjúságom idején is előfordultak. Emlékszem, amikor év végén hazavittem bizonyítványomat a gimnáziumból, és azt mondtam anyámnak: most csak három tantárgyból buktam meg, anyukám! Összesapta a kezét, és boldogan kiáltott fel: *Ez kész csoda, fiacskám!*

Leépüléstől felépülésig

– Vix Elek csodálatos felgyógyulása –

Mottó:

„Ha nem is igaz, de jól van kitalálva.”

(Cervantes: Don Quijote)

Egy idült alkoholista festőművésznek, Niemand Nándornak köszönhető, aki 1888-ban itta be magát a lipótmezei elmegyógyintézetbe, hogy betegtársát, Vix Eleket lerajzolta. A zavart elméjű cukrászmestert ugyanis ugyanabban a kórteremben helyezték el, ahol Niemandot. A sors ajándékának tekinthetjük, hogy Niemand egy félvilágos pillanatában elkészítette Vix Elek portréját, így módomban áll bemutatni őt az olvasónak. Sokan tudják rólam, hogy valaha cukrász akartam lenni. Mindig bolondultam az édességekért. Azóta már eltiltottak a fogyasztásuktól. E röpke önvallomás szolgál magyarázatul arra, hogy fiatalkoromban éveken át szorgalmasan tanulmányoztam cukrásziparunk múltját. Akkoriban került látókörmbe Vix Elek cukrászmester tragikus története, aki példátlan népszerűségnek örvendett a századforduló mámorában égő Budapesten.

Vanília- és fahéjillatú cukrászdájában egymásnak adták a mandulás kiflit a nyalánkságok rajongói, a pajkos gyerekek pedig gyakran megfújták a kürtőskalácsait. Érdemes volt betérni hozzá egy kis madártejre, melynek kikanalizása után szárnyaló madárként repült a vevő, ha nem tudta kifizetni. Süteményeit számolatlanul kebelezték be az Orczy-ház lakói, de ő gondosan megszámolta őket. Karácsonyra nála vásároltak bejglit az asszonyok. Utána a legtöbb férfi örömeiben mind a tíz ujját megnyalta a feleségének, mivel Vixtől hozott bejglit a részére. Eseménynek számított, amikor buktát sütött, mert aznap mindenki buktával dicsérte a napot.

Ezek után nem meglepő, hogy Vix Elek 1899 márciusában kiállítást rendezett süteményeiből. Nagy visszhangot váltott ki egyik történelmi ihletésű alkotása: a magyarok bejövetele – piskótából. Sajnálatos módon azonban a kelleténél kevesebb tojást tett a hét vezérbe, akik emiatt belesüppedtek a Vereckei-szoros lekvártengerébe. Csupán Töhötömnek sikerült belevergődnie a ropogósra sült Duna-medencébe, melynek tortadarával behintett lankáit tejben és lépes mézben gazdag folyók szelték át. A boszniai okkupáció emlékét idéző militáns jellegű esküvői tortája, tetején egy gesztenyekrémmel töltött miniatűr mozsárágyúval, melynek mogyoróval tűzdelt csövén marcipánból készült Ferenc József üldögélt lovagló ülésben a mogyorókon, a pacifistákat

is lenyűgözte. Az aranykezű Vix Elek citromos ostyaszeletekből örökítette meg a legendás smoroszkai ütközet egyik drámai pillanatát is. Katonai szemleírók jegyezték fel, hogy az akkor már 93 éves Sisakos Ubul nyugalmazott lovassági tábornok, a győzelmes Pufferland-hadsereg egykori parancsnoka, megkóstolva az egyik kókusszal töltött lövedéket, elégedetten állapította meg, hogy ilyen ízletes ágyúgolyót még nem evett életében. Meglepetést keltett Vix Elek fantáziatortája is: egy háromemeletes, diókrémmel bélelt bérház tetőzetét és az ereszcsonát csokoládémasszából alakította ki, a kéményt pedig indiánnal helyettesítette, amelyből füstfelhőre emlékeztető tejszínhab gomolygott. A diótorta-bérház kapujában kandírozott házmester álldogált egy máglyarakásra támaszkodva.

Kelt tésztából készült ananászkrémes bumerángját akkora tömeg vette körül, hogy amikor be akarta mutatni működés közben, zavarában a közelben álló felszolgáló lányt, Cickovics Pipókéét hajította el bumeráng helyett. Csupán a kedvező széljárásnak köszönhető, hogy a repülő Pipóke egy fagyalmozó olasz diplomata, Ultimo Pacientura ölében kötött ki, aki azonmód megkérte a kezét, és megígérte neki, hogy magával viszi Rizottóba, ahol jól menő nyalókaüzeme van az édesapjának. A honi édesipart alapjaiban megrengető kiállítás egy szerencsés kimenetelű balesettel zárult.

A nagy tolongásban az időközben menyasszonnyá avanszált Cickovics Pipóke, aki éppen vattacukrot vitt újdonsült vőlegényének, véletlenül beleült egy lángoló palacsintába, amitől kigyulladt a vattája. Szerencsére jelen volt a kiállításon Présházy Rikács szolgálaton kívüli tűzoltó, aki nem vesztette el lélekjelenlétét, és hordozható fecskendőjével oltotta el. A hős tűzoltót a lelkes közönség elborította a megpörkölődött Cickovics Pipókével.

Az első világháború kitörése után Vix Elek a tönk szélére jutott. Vagyonát hadikölcsönkötvényekbe fektette, ami kidobott pénznek bizonyult. Egy ideig még cipzárás túrós táskát árult a köztemetőben, de kereslet hiányában neki kellett esténként megennie, amit reggel kisütött. A nyomorúságos élet fokozatosan örölte fel idegeit. A töméntelen túrós táskától elméje elborult, végül már saját magát is túrós táskának képzelte, és porcukrot szórt saját fejére. Három esztendő töltött elmegyógyintézetben. A kórház hírneves ideges professzora, dr. Nyomás Oktáv elfefestő és agytisztító, aki ismerte őt a békebeli béke éveiből, nem tudta elfeledni a Vix cukrászdában elfogyasztott francia rémeseket. Ezért mindent elkövetett, hogy az öreg cukrászmester elméjét felhomályosítsa. A három évig tartó kezelés nem maradt eredménytelen. Vix Elek 1922 őszen gyógyultan távozott Lipótmezőről. Rögeszméje teljesen megszűnt. Már nem képzelte magát túrós táskának. Melegen szorongatta dr. Nyomás Oktáv kezét, és hálatelt szívvel köszönte meg gyógyulásáért kifejtett eredményes munkásságát. – *Köszönöm, professzor úr, hogy végre újra az vagyok, aki voltam: mézes puszelli! Tegyen próbát, harapjon belém!* – Ezek után ki mer kételkedni abban, hogy az orvostudomány olykor csodákra képes?

Dr. Koncz Sándor

Élettörténet „egyházi” humorban

Amikor Sárospatakon tanítottam a teológián, 1947–51 között, a nehézségek legyőzésére gyakran mondtam: „*Hittel és humorral*”. Azóta tanítványaim szalóigeként sokszor idézik mint jelmondatomat. Az evangéliumi hit és az egészséges humor kellemes szabályozója a mindennapoknak. Életemből egyet-mást most a humor felvillanásaiban mondok el.¹

A két világháború között, Diósgyőr-Vasgyár munkásgyülekezetében szintén uralkodott a nyomor. Enyhítésére Nádházy Bertalan lelkipásztorunk megszervezte a diakóniai szolgálatot. Párban jártunk kézi kocsival és kosarakkal, hogy azoktól, akik a még jobban rászorulókön segíteni akarnak, élelmiszert és tüzelőt szedjünk össze. Akkor az ipari tanulókat tanoncoknak vagy inasoknak hívták. Felső gimnazistaként 1929–30-ban, egy lakatosinassal (aki ma is jó barátom) jártam a házakat. Az akkori szokás szerint a vasgyári templomban a női oldalon az első padosorokat „a kalaposok” töltötték meg; azok a tisztviselőasszonyok, akik a fejükön kalapot hordtak. Az utolsó sorokban ültek „a kendősök”, a fejüket kendőkkel bekötő munkásasszonyok. Ez utóbbiak egyszer csak elmaradtak a templomból. Az ok kifürkészésével lelkészünk a sok helyen megforduló diakónusokat bízta meg. Kiderült, a kendősök zokon vették, hogy a pap a kendősök ellen prédikált. Bűnbánati istentiszteleten azt fejtegette, hogy a bűnt nem lehet elkendőzni. „Hát elkalapozni talán lehet?” – háborogtak. A nézeteltérést a lelkipásztor családlátogatása és a rend helyreállítása követte. Bennem pedig tudatosult, hogy a hibákat nem lehet se elkendőzni, se elkalapozni.²

A genfi ökumenikus központ és a német Gustav Adolf Egylet ösztöndíján, a harmadévet 1933–34-ben a svájci Bazel egyetemének teológiai fakultásán végeztem. Sárospatakon negyedéves korunkban, a legációk ünnepeket választó karácsonyi elekción versben (Gina és Zsazsa, azaz Lovass Gyula és Zsuffa Tibor) diáktársaink kedves szabadossággal énekelték meg kinti tanulmányaimat. „Koncz Sanyi egy évig Svájcban volt, / Agyában tudományt sokat elraktározott. / Bizony a szerencse sokat felé hajolt, / Mikor Barth Károllyal naponként lovagolt, / Kitől barátságból egy pej lovat kapott, / Úgyhogy hazafelé lóháton baktatott. / A pejlo nincs már meg, de van sok gondolat, / Amelyeken ő most otthon lovagolhat.” Sárospatak elhatározó módon lovagolta meg Barth gondolatait. Azokkal már a második háború előtt népünk mellé állt. Hazánkban a felszabadulás után e bibliai kijelentésre épülő teológiai eszmélkedés segítette egyházunk útját.³

1937 tavaszán a skóciai Glasgow-ban, az egyetem hallgatójaként, az Atlanti-óceánban, a skót partok közelében, Iona szigetén részt vettem egy középkori katedrális újjáépítésben. Szent Columba ezen a szigeten kezdte el a pogány skótok kereszténységre térítését. A régi székesegyház a skót református egyház ifjúsági munkája, Georg Mclaud vezetése alatt kezdte újraépíteni. Mclaud

a Glasgow-i Govan, főleg dokkmunkásokból álló egyházközség lelkipásztora, később a királynő káplánja, majd a skót egyház moderátora volt. Az építőtábor diákjai, akik között egy csehvel ketten voltunk külföldiek, egy este a kis halászfalu gyülekezeti termében rendezett szeretetvendégségen műsort adtak az ott lakóknak. Közöttük felejthetetlen típusú juhászok is akadtak. A cseh jó hangú lévén, hazája akkori négy része: Bohémia, Moravia, Szlovákia, Kárpátia egy-egy népdalát énekelte el. Én pedig a humorhoz fordultam. Elmondtam, hogy a skótok nagyon takarékos emberek. Ennek egyik nemzetközi egyházi eredménye, hogy mi, külföldi reformátusok az ő ajándékba kapott stipendiumaikon tanulhatunk náluk évről évre. A skót takarékoságot azonban hazánkban a budapesti vicc nemegyszer fukarságnak, fösvénységnek tünteti fel. – A skót elmegy vendégségbe. Ott a teát három cukorral issza. De elmondja a mellette lévőnek, hogy otthon csak eggyel. Pedig tulajdonképpen *kettővel* szereti. – Skót apa két fiával megy át Budapesten a Dunát átszelő hídon. Az egyik fiú beleesik a Dunába és belefúl. Az apa utána küldi másik fiát, hogy hozza fel a víz alól a fia zsebében található hépnit, félfillért. A hépni: half a penny. Ez a fiú is ottmarad. Mire az apa riasztja a tűzoltóságot, hogy szívja ki a Dunából a vizet, hogy ő megtalálhassa a hépnit. – Mivel nagy tapsvihart kaptam, jelenetemet még bátrabban adtam elő. A gyülekezeti terem kicsi színpadára felcipeltem egy óriási fotelt és egy parányi asztalt. Majd melléjük állítottam egy fapados villamosülést jelentő széket. Elmeséltem, hogy a skót magát a világra telepedő brit tengeri nagyhatalom miatt büszkén tartja szigetországinak. Ezzel szemben vagyunk mi: európaiak, a kicsit lenézett „kontinentálisok” mint száraz földrészen lakók. Legtöbbünknek nincs tengerünk. Nos, a büszke szigetországi úgy olvas újságot, hogy belevágja magát a fotelbe, szétteríti újságját, mint egy tengert. Lábát asztalra teszi. Nem látszik az emberből semmi, csak a „tengert” átfogó kéz ujjai és az asztalon két talp, amivel letapossa a világot: a szárazföldet. E „nagyság” ellentéte a kontinentális „kicsinyesség”. A pesti polgár úgy olvas újságot a villamoson, hogy összehúzza magát az ülésen. Az újság lapjait tenyérnyire hajtogatja. Mikor elolvasta, újra kezdi a műveletet. A széthajtogatás után megint az összehajtogatott tenyérnyin olvassa, ami következik. Így csinálja tovább. E jelenetet a kipoentírozott ironia miatt meg kellett ismételnem.

Az 1937–38. tanév két szemeszterén, Humboldt-ösztöndíjasként, a berlini Humboldt Egyetemen tanultam. Magyar református egyházunk konventi elnöksége rám bízta a Berlinben élő magyar reformátusok összeszedését, lelki gondozását. Részükre az istentiszteletek tartásának megszervezését. Az első istentisztelet utáni ismerkedésen kiderült, hogy felekezeti különbség nélkül több Berlinben élő magyar művész eljött az alkalomra. Közöttük a német főváros nagy, hengeres hirdetőoszlopairól jól ismert magyar plakátrajzoló-művész: Szigethy Vilmos is. Az egyik plakátja azt szuggerálta, hogy halat kell enni, mert egészséges és tápláló. A propaganda mögött azonban az rejlett, hogy akkor másféle hús már nemigen akadt. Hiszen megkezdődött a senki által nem szeretett háborúra való átállás. Amikor az ismerkedésben rájöttem, hogy a közismert plakátrajzoló-művésszel találkozom, halevést hirdető utcai plakátjai mondanivalóját hirtelen lefordítottam magyarra, s a kézfogásnál ezzel üdvözöltem: *Egyetek halat, táplálja az agyat.* Ez a gyors összefoglaló annyira tetszett, hogy ettől kezdve nemcsak barátja lettem a plakátrajzolóknak, hanem a berlini

magyarok, amikor egymással találkoztak, vigaszul az élelmezés nehézségei között, ezt idézgették egymásnak.

A berlini magyar istentiszteletek tartásához egy másik, előbb humoros élménynek tűnő, de keserves valóságnak igazolódott eset is fűződik. Pünkösöd után, nem sokkal hazaindulásom előtt, lakásomon felkeresett egy fiatalember. Megköszönte, hogy hívtam az istentiszteletre. Sajnálta, de nem jöhetett el. Miért? Mert börtönben volt. A meghívó ott érte utol. Előadta kálváriáját. Karácsony előtt nősült. Német feleségével elment a szőnyegáruházba, hogy önmaguknak ajándékba valami szépet vásároljanak. A kiválasztott szőnyegre nem volt elég a pénzük. Hazamentek. Ez volt a tény. Álmban folytatódott a szőnyegvásárlás. Válogatás alatt besötétedett. Az üzletet bezártak. Ő bent rekedt. Nem volt mit tennie, lefeküdt egy hatalmas szőnyeggöngyölegre. Álmban megjelent előtte a Führer: Hitler. Igen mérgesen nézett rá. Különösen mikor megtudta, hogy magyar. Ő félelmében kihúzta a szőnyeggöngyöleget összetartó erős tüt. Azt kínosan markába szorítva aludt tovább. A valóságot és folytatását, az álmat másnap reggel elmondta német munkatársainak, azzal a bevezetéssel, hogy képzeljétek, milyen hülyeséget álmodtam. Fél óra múlva (besúgásra) elvitte a titkosrendőrség: a Gestapo. A Mercedes-Benz autógyárban dolgozott mint vas-esztergályos. Elítélték. S hogy elhiggyem, a lelki gondozásra megjelent magyar munkás kezembe nyomta a pecsétetes bírósági ítéletet. Benne a valóság és az álom a bűnügy feltárásaként szerepelt. És az ítélet: a bíróság elismeri, hogy álmodott. Azonban az álom elbeszélésével a gyárban munkatársai között olyan vélelmet kelthetett, mintha a Führer ellen esetleg talán még összeesküvést is lehetne szervezni. Ezért a felségsértésre meghatározott legkisebb büntetést kapja: hat hónapi szabadságvesztést.⁴

Az 1930-as évek végén, a napjainkban hangsúlyosan értékelt Soli Deo Gloria református diákmozgalom munkásaként tevékenykedtem. Szolgáltam Balatonszárszón, a konferenciasorozatokon is. Egy előadásomban azt fejtegettem, hogy Jézus szerette a vizet. A Jordánban keresztelték. Tavak mellett tanított. Járt a tengeren. A keresztség szakramentumát vízhez kötötte. Egy mondatot így találtam fogalmazni: *vízből jönnek a jó gondolatok*. Nosza megindult a részt vevő, szellemes felső gimnazisták és egyetemisták rendkívül jól működő kritikai motollája. A vizet tartalmazó fejekről kacagtató tábortúzi műsort szerkesztettek. Megidéztek Deák Ferencet, akihez beállított egy nyelv-reformátor. Előadta a haza bölcsének világra szóló takarékosági indítványát. Ha ezt a két szót, hogy „homokos agyag”, egy szóvá: „homoggá” összevonják, az elkövetkező századokban a nemzet időben, papírban, írószerszámban óriási összeget spórol meg. Deák nyugodtan végighallgatva az újítást, megdicsérte. Majd annyit jegyzett meg, hogy a tökéletes szóból csak annyi hiányzik, amennyi az indítványozó fejéből: az „okos agy”. A vízből kinőtt agy: a „vizag” nevet kapta. Az este harsogó nevetések között szedte ízekre a korabeli vízfejet: Budapestet, az urizáló honatyákkal, a kiütköző antiszocializmussal.

A negyvenes évek elején hivatásom Marosvásárhelyhez kötött.⁵ Abban a vártemplomban, ahol Bethlen Gábort királlyá akarták koronázni, rám jutott a márc. 15-i istentisztelet végzése. Az akkori szokás szerint, a tömött templomban, a csaknem kétezer ember között, megjelentek a megye és a város vezető tisztviselői, libériás hajduktól kísérve. Továbbá a helyőrség protestáns tisztjei, sisakos

katonai díszkísérettel. Másnap gyors távmondattal hívtak az állomásparancsnokhoz. A segédtiszt irodájában csak egy percet várva megtudtam, azért kellett idejőnnöm, mert probléma akadt a tegnapi „szent beszéddel”. Az állomásparancsnok ezredes és köztem a következő rövid párbeszéd zajlott le. – Nem gondolja, lelkész úr, hogy a tegnapi beszédjét félreérthették? – De gondolom! Mindent félre lehet érteni. De ha valaki a prédikációt pont önmagára érti és nem a szomszédjára, akkor jó, mert ezt előírja a homiletika. – Előírja? – pattogta az ezredes. – Elő! – szólt a határozott válasz. – Hát ha előírja, akkor végeztem. – Kezet fogott velem, én kipenderültem a segédtiszthez. Ő szerfölött csodálkozott, hogy ilyen gyorsasággal kerültem ki a „mindenható” parancsnoktól. Megkérdezte, hogy mi az a homiletika. Magyaráztam: az igehirdetésről szóló tudomány. A további beszélgetésben kiderült, hogy a segédtiszt katolikus. Szent beszédre a katolikus templomba volt kirendelve. Az állomásparancsnok református, aki a vártemplomba jött el. Ott a prédikáción begurult, felháborodással említette ezt a segédtisztnak. A beszéd tartalmáról azonban nem mondott semmit. A segédtiszt kért, mondjam el, mit prédikáltam. Válaszoltam: nálunk, reformátusoknál a Bibliából felveszünk egy textust, s azt fejtegetjük. Tegnapi alapigém ez volt: „Ahol az Úr lelke, ott a szabadság.” Beszéltem arról is, hogy 1848. márc. 15. alapján a nép és a nemzet megérdemli a szabadságot. Csakúgy, mint az, akinek évi szabadság azért jár, mert rendszeresen dolgozik. Példát hoztam fel. Külföldi országokban indítvány hangzott el, hogy aki otthon tölti szabadságát, csupán fizetését kapja. Aki külföldre, de közeli országba megy a fizetett szabadság ideje alatt, azt valamivel több pénzben kell részesíteni. De aki messzebb, mondjuk Távol-Keletre utazik, összegben az kapja a legtöbbet, mert az államnak érdeke, hogy polgárai jól tájékozottak legyenek. A köznek a világlátás használ és nem a begubózás. A tartalom ismertetésére a segédtiszt szeme felcsillant, hogy jól megmondtam az „öregnek”. Ugyanis az állomásparancsnok nem szeret szabadságot adni senkinek. Neki se. Kiönthet az Olt. Meghalhat a baka édesanyja. Szülhet az asszony otthon. Jöhet tűz, aratás. Szabadság nincs. De az előírásokat azért igyekszik betartani. Az állomásparancsnok nem tudta és nem kérdezte, mi az a bizonyos „homiletika”; arról, hogy *előírja*, azt hihette, hogy valami „kabinetiroda”. S ha „*előírja*”, nem lehet kifogás. – „Ezt hát, papom, a köz javára jól megkártyáztad.” Az öreg olyan „stock-soldat”, „bot-katona”. Nem árt kitanítani az ilyeneket, fejezte be búcsúzóul a segédtiszt.⁶

A sárospataki teológia megszüntetése [1951] után Alsóvadászra kerültem. Lelkészi beiktatásomon Darányi Lajos ezt mondta: Sárospatakon „lelkileg... te álltál hozzám legközelebb”. Egyik tulajdonságomat pedig így hozta a gyülekezet tudomására: „*Ahol megjelentél, oszlott a tudatlanság, eltűntek a romok, tirthult a pizsok és a kosz.*” Megállapításait arra alapozta, hogy a háború utáni kollégiumi újjáépítés alatt, beleértve gazdasági választmányi elnöki megbízatásomat is, rengeteg romot, szemetet, pizsokot takarítottunk el.⁷

Darányi Lajos beiktatási bejelentése a későbbiekben sokat használt. Az egyholdnyi parókiális porta és valamennyi melléképülete akkor még le volt foglalva 520 juh, 20-30 tehén és lókifutó számára, mert lelkészlelkedőmet tévesen kuláknak minősítették. Darányi Lajos szavaira visszagondolva a gyülekezet tagjai „a kosz tirthulását” gyakran emlegették a 700 szekér trágya elfuvarozásakor s az egyházi épületek és környékük rendbe hozási folyamatában.

Alsóvadász egyébként a roppant nehézségek között tele volt humorral. Íme néhány jellemzésül. Katolikus lelkész nem volt a faluban. A szikszói járt át szolgálatokra. Mivel barátságban voltunk, be-benézett hozzám. Egy temetés után mérgesen dobant be. Feldühítette, hogy beleszóltak liturgiájába. A katolikusok abban az időben latinul temettek. A Vulgata szerinti zsoltárszöveg arról, hogy „Távozzanak a pokol hatalmai”, latinul így hangzik: *aporta inferi*. Ahogy a plébános kiejtette ezt a mondatot, megszólalt egy családtag: „Igazán tudhatná a tisztelendő úr, hogy a porta nem a Ferié. Itt semmi sem az övé.” A kitörő nevetés ellenére, szerencsére a lelkész nem hagyta abba a szertartást. Nálam a felfortyant ember megenyhült. Együtt derültünk egy vegyes pár református templomi esküvőjén. Amikor a katolikus vőlegény hallotta a lelkésztől az imádságra szóló felhívást: „Most pedig boruljunk le és imádkozzunk”, gyorsan eltűnt az úrasztala alatt, elengedve menyasszonya karját. A „jaj, talán rosszul vagy?” kérdésre, hangos öntudatossággal felelte az asztal alól: „Ah dehogy, azt mondta a pap, boruljunk le, hát én leborultam, azért térdepelek.”

Tizenhárom évi alsóvadászi pásztorkodás után, 1966-ban Sárospatakon, a levéltárban alkalmaztak. Ez azonban nem zavarta a vadásziakat abban, hogy 1973-ban, beiktatásom 20. évfordulóját megünnepeljék. A megemlékezés ajándékai között varrottast, keresztszemes kézimunkát is készítettek, a jubileumi húsz évvel: 1953–1973. Mivel pedig betegségem miatt nem lehettem ott az ünnepségen, autókba és bérelt autóbuszba ülve, felkerestek Patakon. Az autóbuszban többen voltak, mint az ülőhelyek. Fejőszékeket vittek fel középre. Sárospatakon, a Kossuth utcai járdán csak akkor láttak egyszerre egy tucatnál több fejőszéket, amikor középről ezzel szálltak le a látogatók, hogy a többiek kijöhessenek a buszból.⁸

Alsóvadászhoz tartozik, ahogyan egyszer a miskolci Tiszai pályaudvar nagy átjáró előcsarnokában „prédikáltam”. Miskolcon a Hazafias Népfront lelkészeknek tartott gyűléséről jöve, meglátott jegyváltás közben egy idősödő alsóvadászi asszony. A hatalmas előcsarnokban rögtön kiabáló hangon elkezdte mondanivalóját. A nép pedig egyre gyűlt köréje. Már százan lehettek. Egyre jobban nekilendült. Tetszhetett neki, hogy ennyien hallgatják. Szónoklatában nagyjából ezeket mondta: Jaj de jó, hogy látom, drága tisztelendő úr! Mert van nekem egy most 19 éves lányom. Hogyne tetszene rá emlékezni, mikor a tisztelendő úr keresztelte. Nohát ez azóta felnőtt. De nincs köszönet benne. Szentelen és követelődő lett. Tessék elhinni, van neki vagy 15 pulóverje, 30 szoknyája, legalább 25 pár cipője, sok ilyen-olyan kabátja. De mindig más kell. Mindig eggyel több, mert még olyan nincs. Hiába mondom, hogy az apjával együtt nem győzünk annyit dolgozni és keresni, hogy ennyi minden kiteljék belőle. Azt is sokszor mondom neki: az a bajotok, hogy nem halljátok, mit prédikált Koncz tisztelendő úr. Egyszer a templomban azt tetszett prédikálni, hogy akinek ruhából kettő van, az mindig tud mit felvenni. Hol az egyiket, hol a másikat. De akinek harminc van, feltétlenül a harmincegyedik kell, ami még nincs. Tessék elhinni, tönkretesznek a gyerekeink igényei. Erre mi már egészségileg sem vagyunk alkalmasak. A jólétben több szerénység és nagyobb megelégedettség kellene. E népszerű igehirdetésnek ott az állomáson megvolt a maga hatása. Egyre többen jegyezték meg hangosan, milyen igaza van ennek a papolásnak.

Mostani munkahelyemnek, a levéltárnak szintén akad humora. Nem feltétlenül ószagú aktaszerűség, doh és por jellemző rá. Sokkal inkább az emberi esendőség. Nevezetessé vált pataki diák érdekes életének iratait öregkorában levéltárunkban helyezte el. Elődöm gurnikkal több dekli között csomózta, mert akkor ez volt a rendben tartás módszere. A csomókra ráírta a nevet, s besorolta a családi gyűjteménybe. Levéltárosságom alatt idős barátunk évente egyszer felkereste a levéltárat. Pedig már elmúlt nyolcvanéves. A raktárból a dolgozóba kikért irataival éppúgy szeretett találkozni, mint szülő a gyermekeivel. Egy alkalommal nem hoztam ki neki az iratokat, hanem bevittem őt a raktárba, hogy a sorjázó csomókból együtt keressük ki azokat az aktákat, melyeket újra látni akar. Amint a tárolási helyhez érünk, koros atyánkfia hirtelen elsápad. Szinte eldőlve támaszkodott a szemben lévő állványoknak. Gyorsan, erősen megragadom s kérdezem: – Kedves bátyám, rosszul lettél talán? – Remegve, könnyes szemekkel, fejével int a csomók felé és olvassa: „XY csal”. Erőfeszítésbe került, míg elmagyaráztam: elődöm rövidítve, a deklik felzetén, a családi iratokat a név után „csal”-lal jelölte. Hogy meggyőzőbb legyek, sorban rámutattam a szomszédos polcokon a családi iratokra: „Vay csal.”, „Dókus csal.”. Mikor már magához tért levéltár-látogatónk, kifejtette: nyilván azért lett rosszul, látva az „XY csal.” feliratot, mert hirtelen átömlöttek rajta élete nagy kanyarjai, „a vargabetűk”. Mindez úgy tódult agyába, hogy a levéltár a beadott anyagát azzal az „igazsággal” őrzi meg, hogy ő csal...

A közéleti kritika humorához tartozik, hogy egy értekezleten az embertelen ügyintézését bíráltam. Felszólalásomat azonnal leírtam. Ahogyan elhangzott, elküldtem az illetékes hivatalba. Elnökétől levelet kaptam, melyben magához kéretett. Megjelenésemkor két írást tett elém. Az egyik: elmondott szövegem. A másik: egy feljelentés. Benne megállapításaim sokkal enyhébben, szépítéssel összefoglalva, mint ahogyan elmondtam. Ezt a hivatalvezető beosztottja készítette, akiről nem tudtam, hogy jelen van az értekezleten. Ő pedig nem tételezte fel, hogy kijavításra elküldöm észrevételeimet. A kivizsgálás megállapította, hogy a valóság sötétebb, mint ahogyan előadtam. A főnök a kifogásolt hibák rendezését tárgyilagos humorral hozta tudomásomra. Megköszönte, hogy blamáltam a feljelentőt. Hiszen lakközásával bebizonyította, hogy megbízhatatlan. Amikor a vezető vélt szája íze szerint adta elő a kritika tárgyát, saját előhaladását kívánta szolgálni. Nem a bajokkal törődött. A bíráló élesszeműség szükségtelen enyhítésével pedig azt a hiedelmet ápolta, mintha a helyén való kritikának félnie kellene a megtorlástól. Így kenődik el az emberség mezében a kirívó embertelenség. Társadalmi haszon származott abból, hogy a feljelentő önzésből feljelentettje védence lett. E „jóakaratával” önmagát járatta le.

Levéltárosságom alatt nem szakadtam el a gyülekezetektől. Sok helyen megfordultam. Több helyen huzamosabb ideig helyettesítettem. Egy alkalommal, a zempléni esperessel temettük a gyülekezet lelkipásztorát. A templomi szertartás előtt a gondnoknál ebédeltünk, a lelkipásztor temetésére érkezett rokonságával. Már asztalnál ültünk, mikor ötven év körüli férfi lépett a szobába. Amint meglátott, megismert, és már az ajtónál mondta hangosan: „*Koncz tisztelendő úrnak jelentem, hogy én vagyok Tóth Sándor Semjénből, akit a háborúban a fronton el tetszett temetni.*” A hallottakra többnek kiesett a kanál a kezéből. A férfi a lelkipásztor egyik unokatestvére volt. S valóban „eltemettem” a fronton, tábori halotti anyakönyvezésben is „részessült”. Bombázásban a légnyomás leszakította

róla a nyakában zsinagoga lógó, parányi tokban őrzött azonossági lapot, amit halál-cédulának neveztek. Ezen kívül semmi baja nem lett. A cédulát azonban a légnyomás rávitte egy jóval messzebb, a bombázásban tényleg elesett katonára, akiről a sajátja ugyanígy repülhetett tovább. A hullák összeszedésekor az elhaltat az élővel azonosították. Mindez már a fronton kiderült. Élt, akit eltemettünk. Az ebédet adó gondnok a magyarázat után megjegyezte: *„Mi pedig vigyázzunk. Úgy temetessük el magunkat Koncz tisztelendő úrral, hogy akit ő temet, az rögtön feltámad. Abból pedig sok nagy baj származhat.”* (Nekem pedig eszembe jutott Szabó Dezső korában igen felkapott könyve: *Feltámadás Makucskán...*)⁹

Jegyzetek, kiegészítések

1. A gépirat keltezése: Sárospatak, 1981. nov. Dr. Koncz Sándor (1913–1983) tábori lelkész, sárospataki teológiai tanár, egyetemi magántanár, alsóvadászi lelkész, sárospataki levéltáros, két jelentős könyvén kívül (*Kierkegaard és a világháború utáni teológia*. Miskolc, 1938; *Hit és vallás. A magyar református vallástudományi teológia kibontakozása és hanyatlása*. Debrecen, 1942) számos tanulmányt, cikket publikált. Sok igehirdetése, tanulmánya, jegyzete kéziratban maradt. Ezek feldolgozása, a korábbi fő művek újraközlése folyamatban van. Az életműve iránt érdeklődők, a szakdolgozati, disszertációs témát keresők számára szívesen ad tájékoztatást a mostani, posztumusz írás közreadója, a jegyzetek készítője, a szellemi hagyaték gondozója: **Dr. Koncz Gábor**. Tel: (06-1) 224-8114; E-mail: mka@mail.datanet.hu; A hagyatékból ez az első, önéletrajzi jellegű publikáció. A Koncz Sándor elhunyt után megjelent tanulmányai és a róla szóló nagyobb írások időrendben a következők:

Kürti László [1983]: *Igehirdetés Dr. Koncz Sándor temetésén*. In: Benke György (szerk.) [2001]: *Akik előttünk jártak*. Miskolc, Tiszáninnen Református Egyházkerület, 97-101. old.

Benke György [1983]: *Dr. Koncz Sándor emlékezete*. In: Református Egyház, XXV. évf., 6. szám, június. 144. old.

Dr. Harangi László [1983]: *Dr. Koncz Sándor 1913–1983*. In: Reformátusok Lapja, május 8, 3. old.

Szentimrei Mihály [1984]: *Koncz Sándor 1913–1983*. In: Képes Kálvin Kalendárium, 177–178. old.

Koncz Sándor [1985]: *Nádházy Bertalan emlékezete*. [1884–1956] In: Kultúra és Közösség, 5. szám, 74-86. old.

Koncz Sándor [1990]: *Comenius teológiája*. In: Bibliotheca Comeniana III. Comenius és Magyarország. Magyar Comenius Társaság, Sárospatak, 86–102. old.

Koncz Sándor [1993]: *Kijelentés és filozófia*. „A kijelentés a hihető igazságok világa, a filozófia pedig a tudható dolgok rendszere.” In: Reformátusok Lapja, július 11., 5. old. („Tiszta forrásból” rovat. Részletek az u.a. című, 1940-ben megjelent tanulmányból; adatokat lásd ott)

Dienes Dénes [1993]: *Koncz Sándor Alsóvadászon*. In: Sárospataki Református Lapok, Október, 21-23. old.

Dienes Dénes (szerk.) [1993]: *...miként a csillagok... Dr. Koncz Sándor emlékezete*.

(A szerkesztő bevezető tanulmányával, „Újjászületés – szépséghibával” című tanulmányával; Dr. Koncz Sándor műveinek válogatott bibliográfiája; három írása és két róla szóló vers.) Alsóvadász, Kiadja az Alsóvadászi Református Egyházközösség, az Edelenyi Városi Könyvtár támogatásával, 75 old.

Szentimrei Mihály [1993]: *Dr. Koncz Sándorra emlékezünk, születésének 80., halálának 10. évfordulóján*. In: *Theológiai Szemle*, 5. szám

Dienes Dénes (szerk.) [1994]: *„Szelíden és rendíthetetlenül”*. *Dr. Koncz Sándor Memoranduma 1956*. (A szerkesztő bevezető tanulmányával) Alsóvadász, Az Alsóvadászi Református Egyházközség kiadása, 31 old.

Dienes Dénes (szerk.) [1995]: *Isten országa kincs*. *Dr. Koncz Sándor igehirdetése*. (A szerkesztő bevezetőjével) Sárospatak, A Sárospataki Református Theológiai Akadémia Kiadványai. 1. szám. 63 old.

Bojtor István [1996]: *Misszió a Tiszán innen*. Miskolc, Kazinczy Ferenc Társaság, 379. old.

Koncz Sándor [2001]: *A természettudományok művelői és oktatása a Sárospataki Kollégiumban, a 15–16. században*. In: *Zempléni Múzsá*, I. évf. 3. szám, 40–47. old.

Koncz Sándor [2002]: *Szabó Zoltán teológiájának kibontakozása*. In: *Zempléni Múzsá*, II. évf. 2. szám, 5–28. old.

Koncz Sándor [2004/a]: *Az ő nevében reménykedem*. In: *Reformátusok Lapja*, január 4., 6. old.

Koncz Sándor [2004/b]: *Harctéri lelki gondozás (Készült 1944 nyarán)*. In: Kováts Dániel (szerk.): *Széphalom*. A Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve, 14. kötet, 335–344. old.

Koncz Sándor [2004/c]: *„Felcsillan a tűz alatti parázs.”* K.S. berlini levele, 1937. In: *Zempléni Múzsá*, 2004. Tél. 4. szám.

2. Nádházy Bertalanról (1884–1956) lásd még: Koncz Sándor [1985] az 1. jegyzetben.

3. Koncz Sándor mint sárospataki teológus hallgató, 1933–34-ben Bázelen, 1936–37-ben Glasgow-ban, 1937–38-ban Berlinben tanult ösztöndíjként. Karl Barth (1886–1968) teológiai professzor volt Né-

metországban, ahonnan a náciizmus miatt Svájcba távozott; munkásságával új irányt nyitott a protestáns teológiában. Róla szóló tanulmányában Koncz Sándor így jellemezte: „Barth Károllyal először 1934-ben, harmadéves teológus koromban, a svájci Aarauban tartott konferencián találkoztam. Azóta tanítványául szegődtem... Hamiskásan szívta pipáját. Egy időben élvezettel lovagolt. Közismert jó humorának teológiai alapot adott: Isten igen komolyan vesz minket a Jézus Krisztusban, ezért mi ne vegyük komolyan magunkat. Közkatona-ként őrt állt a kisbaseli Rajna-hídnál a németek ellen. Hazája védelmében kész volt elesni is, ha sorsa úgy hozta volna. Szerette a zenét. Leginkább Mozartot. Szellemi kikapcsolódásként »rettenetesen izgalmas kisregényeket« olvasott. Életében sok helyen prédikált. 1965-ben kezdődő betegsége előtt évekig rendszeresen a baseli börtönben a raboknak. Erőül és vigasztalásul ezeket a prédikációkat küldte szét a szélrózsza irányaiba barátainak és tanítványainak. Az emberekkel általában jó barátságban volt.” Koncz Sándor [1969]: *Barth Károly (1886–1968)*. Református Egyház. XXI. évf. 1. szám. 1–4. old.

A teológiai megalapozott humor híres tanártársára, Nagy Barnára (1909–1969) is jellemző volt. Kiss Pál erre így emlékezik: „Barna bácsi olyan jó humorú professzor volt, hogy az ő óráját kívülről a sűrű kacagástól lehetett felismerni többek között. Ő is nagyon jóízűen tudott egy-egy dolgon nevetni és hálásan nagyon megjutalmazta a jó poénokat, anekdotákat; pihentetőül maga is be-beiktatott magas röptű előadásaiba egy pár nagyszerű anekdotát Barthról is. Nagy Barnától halottuk Barth első NDK-beli útjának egyik kis történetét is. A keletnémet kommunista nagyságoktól hemzsegő nagy teremben egy zöld asztal egyik oldalán ült ő, a másikon az összes többiek; úgy érezte magát, mintha Leonardo utolsó vacsorája elevenedett volna meg. A harcos ateis-

ták arról kezdtek szónokolni, hogy ők a tízparancsolat alapján állnak, Barth nem tudta megállni, hogy rögtön meg ne kérdezze: »És az első parancsolat alapján is?« Ulbricht és társai részéről egy torz fintor volt a válasz.” Kiss Pál [2004]: *Karl Barth és teológiájának pataki tudósa, Nagy Barna. Reflexiók „A teológiai módszer problémája az úgynevezett dialektika teológiában” című műhöz.* In: Széphalom, A Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve, 14. kötet. 153–161. old.

A teológiai megalapozott humor egy másik példája: Áprily Lajossal az 1930-as évek végétől jó barátságban volt, amikor a költő a budapesti Baár-Madas Református Leány Líceum igazgatójaként dolgozott. „Az akkor szokásos középiskolai csendesnapokat szerveztük, amiket ő a »mélyebb titkok felé ásott« havasi tisztaságával támogatott. Nekünk, ifjúsági lelkészeknek tökéletesedést jelentett az, ahogyan a keresztyén igazságok átadásának átlátszó emberséget kívánó »módszeréről« szólt. Az egyszerű közvetlenséget helyezte előtérbe. A melegszívűség mércéjét állította fel. Igehirdetéseinkben, előadásainkban a szólammentes, mégis több szólamú beszélgetési jelleget kedvelte. Amit igényelt, így fejezte ki: »Lárvaarcú keresztyénség helyett üde képű, friss keresztyéneket szeretne maga körül látni.«” Koncz Sándor [1977]: *Tíz éve hunyt el Áprily Lajos.* In: Reformátusok Lapja, XXI. évf. 37.szám. szept.11.

4. A berlini tapasztalatokról lásd: Koncz Sándor [2004/c], az 1. jegyzetben. További kiegészítés a fentiekhez: „1937 karácsonyán a Berlin- Dahlem-i gyülekezettel együtt imádkoztunk kolozsvári teológus barátommal, az egyházközségnek a német titkosrendőrség által, az év július elsején »rövid kihallgatás« címén elhurcolt és arról haza nem tért lelképásztoraért: Niemöller Mártonért. Humboldt-ösztöndíjasként egy évet tanultam akkor a berlini

egyetemen. Megismertem, megszerettem a hitvalló egyházi mozgalmat. Titkosan szervezett autóbusz-járatain ki-kiruccantunk a Berlin környéki erdőben tartott bibliaórákra. Már akkor ismeretes volt, hogy Hitler koncentrációs táboraiban, a Göring utasítására sínylődő 100.000 kommunistával együtt rengeteg fasiszta ellenes német szenved. Volt tehát a gyülekezetben és »titkon ajtónkat behajtva« karácsonykor is kikért könyörögni.” Koncz Sándor [1978]: *Karácsonyok.* In: Reformátusok Lapja, XXII. évf. 2. szám.

5. Dr. Koncz Sándort 1941-től többször behívták katonai, táborigazgatói, táborigazgatói lelkészi szolgálatra. 1942-től Marosvásárhelyen volt (angol nyelvet is tanító) hitoktató lelkész, a Magyar Királyi Csaba Királyfi Gyorsfegyvernemi Hadapródiskolában.

6. Később, 1943-tól 1946 októberéig „Európa roppant térségein mozogtam... Végigtemtem a világháborút”, mint írta egyik emlékezésében. Táborigazgató lelkész volt az oroszországi Gomeltől a németországi Hannoverig. Bergen-Belsen térségében, parlamenterként részt vett a Szövetségesekkel való frontvonalai fegyverszünet létrehozásában és a koncentrációs tábor felszabadításában.

Táborigazgatói jelentéseinek, katonai iratainak feldolgozása folyamatban van. A Gomel környéki Pinszki mocsárban, a rádióból értesült arról, hogy egyetemi magántanári tudományos címére tekintettel, századosá, majd táborigazgató főlelkésszé léptették elő. 1946 októberében, a nyugati zónából hazatérve, a határon az igazoló bizottság tiszteletükre felállva köszöntötte őket. A fiatal, kommunista képviselő azt kérdezte: „*Ha maga ilyen antifasiszta, miért volt a Horthy-hadsereg századosa? A válasz: Azért barátom, hogy hat év alatt végigtemtem a háborút és Isten kegyelméből ilyen ostoba kérdést hallgassak...*”

A frontról való hazatérése után, 1946 októberétől 1947 augusztusáig Budapesten, a Református Egyház Zsinati Irodáján, Áprily Lajos költővel együtt az egyház külügyi tájékozódását szervezték. Az Abonyi utcai irodával szemben volt Rákosi Mátyás egyik lakása. Az őrségen kívül a bejáratot egy liba vigyázta, amely idegen érkezésekor hangosan gágogott...

7. Az 1947–1951 közötti teológiai tanárságára a tanítvány, lelkész, barát Bojtor István így emlékezik: „Koncz Sándor országos, sőt nemzetközi viszonylatban is példanélküli lelkész – teológusként világitott. Ez a mélyhitű keresztyén mind a hitvallóktól, mind az egyházkormányzattól magára nézve elfogadta az indokolt biblikus, reális korrekciót. Kiváló beszélgető partnere volt öreg falusi asszonyoknak és akadémiai tudósoknak. Lelkészek, egykori tanítványai szívesen látogatták. Ilyenkor minden munkáját félretette, vendégeit leültette, kérdezett, informált, korigált, intett, bátorított biblikus szeretettel, realista helyzetfelméréssel, csípős iróniával, odataláló szójátékokkal... »Hogy vagy?« – kérdezték tőle. »Jól, mert Isten fogja a kezünket, az állam pedig a nyakunkat. De hittel és humorral minden átvészélhető.«” Bojtor István [1996]: *Misszió a Tiszán innen*. Miskolc, Kazinczy Ferenc Társaság, 230. old.

Teológiai tanári korszakának számos anekdotája egyikét valaki így mesélte: Búsán, lehajtott fejjel baktattam Sárospatakon, az Iskolakertben. A professzor úr átkarolta a vállamat:

– Mi az, szenvedsz a sok gimnazista lány között? – Szenvedek, nagytiszteletű úr. – Tudod, fiam, én is...

Életrajzi jegyzetek és előadások nyomán maradt meg az a történet, hogy 1947-ben, az Iskolakertben sétálva, látványosan egy marxista könyvet olvasott. Aczél György (1917–1991) akkor, 1946 augusztusától 1948 májusáig a Zemplén

Megyei Pártbizottság titkára volt, s éppen arra járván (...vagy talán a találkozó meg volt beszélve...) karonfogta, s azt kérdezte:

– Mit csinál, professzor úr? – Tanulom azt a négyszáz szót, amit maguk használnak... – A barátságos beszélgetésben vetette fel Aczél György, hogy Diósgyőr-vasgyári munkás származására, antifasiszta magatartására is tekintettel, Baranya megyében Koncz Sándor lehetne a főispán. A válasza az volt, hogy nem azért szociális gondolkodású, hogy a főispánságot konzerválja és a munkások az ő ablakát hajigálják közel... Aczél György pályafutásának zempléni szakaszáról lásd: Bolvári-Takács Gábor [2001]: *„A Párt eszméi tiszták.” Egy zempléni pártmunkás levélváltása Aczél Györggyel a törvénytársaságokról*, 1958. In: Zempléni Múzsza, I. évf. 2. szám. május, 72–78. old.

1949-ben kommunista pártemberek látogatták meg a Sárospataki Református Teológiát, ahol akkor Koncz Sándor a Gazdasági Választmány elnöke is volt. – Fáradjanak be az urak – invitálta a vendégeket. – Mi nem vagyunk urak... – Azt azért mégsem mondhatom, hogy elvtársak... Udvariaskodás, vitatkozás, huzakodás nyomán K.S. azt találta mondani: – *Hát akkor mars befelé...*

A Sárospataki Református Teológiai Akadémia 1951-ben történt megszüntetéséről, Koncz Sándor „hátrátételéről”, 1952–1965 között Alsóvadászton végzett szolgálatáról, életének e szakaszáról lásd Dienes Dénes és Bojtor István írásait, az 1. jegyzetben. Ebben az időszakban Péter János (a korábbi jó barát) a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke volt, később, 1957-től külügyminiszter lett. Nem engedélyezte Koncz Sándor nagy sikerű debreceni előadásainak folytatását. „– Az a baj, Sándor, hogy te nem szeretsz minket. – János, én téged már úgy sem tudlak szeretni, ahogyan mindkettőnknek a Bibliából következne; szeresd ellensé-

gedet..." A történelmi igazsághoz tartozik, hogy Koncz Sándor (még gépiratban lévő) *Közegyházi életünk sodrában* című, önéletrajzi írásában elismerően írt a korábbi Péter Jánosról, és K.S. 1983-ban bekövetkezett halálakor Péter János szép szövegű táviratot küldött a családnak.

8. Közlésre előkészítve: *Felvillantások Alsóvadászról; 13 év lelkészi szolgálat* címmel, 1982. február 22-én, a Sárospataki Öregdiákok Budapesti Baráti Körében

elhangzott, szociográfiai jellegű előadás; gépirat 30 old.

9. Tanítványai az előadásaira, igehirdetéseire emlékezők körében számos történetét, humoros tanácsát, szemléletes példáját idézik újra meg újra. 2003-ban, Ausztráliában, a Sydneyben megrendezett III. Magyar Identitás Konferencián, az ottani magyar református lelkész, Péterffy Kund a „hittel és humorral” tanítás idézésével kezdte az előadását...

MAKINA
CÍM NÉLKÜL

Szentmártoni Szabó Géza

Balassi Bálint és a gyűrű ura

A tekintetes és nagyságos Gyarmati Balassi Bálint uram őkegyelmének bizony a versírásán kívül is sokszor elő kellett vennie a pennát és a kalamárist. Peres iratokat, installációkat fogalmazott hol latinul, hol meg németül, hol peniglen magyarul. Volt aztán néhány olyan ügye is, ahol epekedő szerelmes verseihez idomított gondolatait bizony nagyon is félretette gerjedt elméjében, s tolla alól bizony néhány éktelen káromló szó, hovatovább trágár szitok is bécsusszant a papiroson sorakozó tintasorokba. Ifjabb barátja, a nemzetes Rimay János uram szerint jó ember volt ő, csupán a harag és a bujaság vétke volt meg benne a hét főbűn közül. (A megnevezett két főbűn egyike Dante mester *Purgatórium*ában az alatt fekvő, súlyos III., másika pedig a feljebb levő, enyhe VII. körgyűrűbe soroltatott.)

Nos, elérkezett az 1583. esztendő, s abban is pünkösöd hétfője, amely afféle fordított nap volt hajdanán, hiszen ekkor voltak országszerte a pünkösödi király-választások s a hozzá kapcsolódó, kicsapongásoktól sem mentes mulatóságok. Úgy hozta a sors, hogy Bálint uram éppen e jeles napon, a Zólyomból Besztercebányára vezető országúton lovagolván, szembetalálkozott egy szép asszonnyal, egy bizonyos Sommer János nevű, hodrusbányai mészáros hátrahagyott özvegyével. A pünkösdi magyar szokások és a lovagiasság azt diktálta Bálint úrnak, hogy a szép asszonyt udvarló szavakkal köszöntse. Nem tudni, miként esett a dolog többi része, ám a selmeci és a zólyomi bíró és a tanács országos botránnyal kavarva azt panaszkolta fel, hogy Balassi uram erőszakoskodni próbált polgártársnőjükkal.

Állításuk szerint Balassi uram a szegény özvegyről pólyát, főkötőt, hajfonatot, övet, erszényt leszakított, és a mezőn, lovon ülve, fel s alá hajszolta, és végre a lóról leszállva alsóneműre vetkeztette, majd a gabonába vetette; és ha a segítségért kiáltó asszonyt szolgálja két másik személlyel együtt nem mentette volna meg, kényét rajta kitölthette volna. A szegény asszonyt így is összetörte és elcsigázta, és mintegy 22 rénusi forintot is elvett tőle.

Vége-hossza nem volt eztán a feljelentő és vádaskodó leveleknek, amelyekkel a főispánt, majd magát a királyt is megkeresték. Az ügy mögött volt jócskán sandaság is, hiszen a nagyságos Balassi úr bizony igencsak mulatós életet élt Selmecebányán, a német polgárok lakta bányavárosban, ahol saját háza is volt, s emiatt az erkölcsökre vigyázó tanácsurak mindent elkövettek volna azért, hogy rossz híret keltve, végre megszabaduljanak tőle. A feljelentések tehát tele voltak rágalmakkal. Bálint úrból a harag tűzokádó módjára tört elő, s tollat ragadva védekező iratok sorozatát fogalmazta meg. No, de milyeneket! Visszatásította a vádakát, majd ellentámadásba ment át. Idézünk a zólyomi tanács ellen írt feleletének néhány bekezdéséből:

„Írták azt énmagam felől, hogy én néminemű asszonyállatot szabad utában nemcsak megfertőztettem, hanem még ugyan megfosztottam volna. Erre azt felelem, hogy hazudtak tisztességemben praktikáló ároló kurvájok és beste

kurvafiajok. [...] Írták azt is, hogy én éjjel-nappal iszom, és hogy én mind szolgálomval öszve Sybaritica életet viselek. Ebben is hazudtak, mint tisztességemnek pór fikta fentő híres kurvájok, mert mi soha természet ellen nem éltünk, sőt az Sybaritica élet minémű légyen, Isten abba bizonságom, hogy soha nem tudom. Hogy vígan laktunk, nem tagadjuk, de mi azzal sem bírót, sem más polgárt meg nem bántottunk, abban kedig, az én italomban mi ellenek lehetett nékiek, soha nem tudom, holott sem az kurva anyjuk gyapjú szekér borát, sem az kurva bestye atyjok keresményét nem ittuk, hanem az mi magunkét költettünk. De én hiszem, azt kívánta bíró uram, hogy azon bánkódjunk mi, azmin önéki kellene bánkódnia, ha vak nem volna.”

De mindez nem volt elég, a levél végére tartogatta Bálint úr a rejtélyes csattanót:

„Írták azt is, hogy feleségek, sem gyermekek tőlünk békével nem maradhatnak, de ez eborcák bár ne többet nevezzenek, hanem csak egyet, mely asszonyembert, avagy leánt igyekeztem én itt megszegényíteni. Ha feleségek jámbor, miért féltik, ha tudják, hogy aranyat rozsdá nem fog. Ha pedig nem az, miért őrzik, holott tudják, hogy az Filelfus gyűreje nélkül meg nem oltalmazhatják. De rövideden szólván, valamit énreám és az én szolgálomra írtak, hazudtak tökéletlen árulóival benne. Ez legyen éntülem választ az emenda linguae heliben.”

Balassi uram igencsak elmésen, s immár rejtetten gúnyolódva, a XV. századi humanista, Poggio Braccolini (1380–1459) anekdotagyűjteményének *Franciscus Filelfus látomása* című pajzán történetét (*Facietarium libri*, 133.) ajánlotta tanácsos uraméknak, amely magyarrá fordítva a következő:

A feleségére féltékeny Franciscus Filelfus igen nagy gondban gyötrődött, s hogy neje félre ne léphessen, éjjel-nappal minduntalan őrizte asszonyát. Nyugovóra térvén, álmában (mert úgy szokott lenni, hogy amely dolgokat ébren forgatunk elménkben, azok álmunkban gyakran előjönnek) valaminő démont látott, aki megígérte neki, hogy feleségét biztonságba helyezi, ha azt szorgalmazná s óhajtaná. És amikor ő álmában ebbe beleegyezett, mert az számára kellemesnek tetszót mondott, a démon egyszersmind jutalmat ígért: „Fogd – így szólt – ezt a gyűrűt, és gondosan tartsd az ujjadon, ugyanis amíg viseled, addig a tudtod nélkül feleséged mással soha együvé nem feket.” Filelfus örömeiben felriadt álmából, s azt érezte, hogy az ujját felesége szeméremtestében tartja. Bizonyára a féltékenység legjobb orvossága az ő gyűrűje, mert nem tudnak a feleségek férjük tudtán kívül kicsapongóak lenni.

Ez a Francesco Filelfóról (1398–1481) és gyűrűjéről szóló vándoranekdota amúgy Európa-szerte elterjedt, s Hans Carvel gyűrűjeként, Rabelais (1492–1553) *Gargantua és Pantagruel* című regényében is előfordul (I. könyv 28. fejezet). Innen vette át a meseíró La Fontaine (1625–1695) is, akinek versét (*L'anneau d'Hans Carvel. Conte tiré de Rabelais*) Babits Mihály fordította imígyen magyarrá:

Jancsi úr gyűrűje (Rabelais meséje)

Vén napjaira Jancsi úr
 fiatal nőt hozott a házba.
 No főtt is irgalmatlanul
 feje szegénynek gondba-lázba!
 Bábika (így hitták a lányt)
 csinos, derék, jószőrű lány volt,
 birólány, hát sokat kívánt,
 s a szerelemben csupa láng volt.
 Volt mit törődni a komának,
 hogy ne legyen fölszarvazott:
 szerelmes versek és románcok
 helyett olvasni asszonyának
 csak erkölcsös mesét hozott,
 és tartott erkölcsös beszédet,
 szidta a sok tágszivű szépet,
 sok romlott hiut és kacért,
 amint csak a torkán kifért.
 De az asszonyka nem szerette
 a morált s prédikációt,
 nem tűrte az orációt,
 ám az udvarlást jól bevette.

Igy lőn, hogy Jancsi gazda sokszor
 annyira félt a csufolóktól,
 inkább kívánta a halált;

de volt néhány jó perc is olykor,
 amikor megnyugvást talált.
 Egy éjjel, mellyet jól betöltött
 gyomorral Bábí mellett töltött
 (étel-itallal jóllakott,
 s aztán kedvére hortyogott),
 álmában megjelent az ördög,
 s újjára egy gyűrűt dugott
 és mondta: „Látom a keserved,
 mely téled minden nyugtot elvett,
 s az nálam irgalomra lett:
 vedd e gyűrűt és jól viseld.
 Míg újjadról nem fog leesni,
 az ami aggódásba ejt,
 tudtod nélkül nem fog megesni.”
 „Hogy háláljam meg? Nagy öröm! –
 mondta Jancsi úr bölcs szavakkal –
 Isten fizesse meg kamattal;
 irgalmas atyám, köszönöm!”

És az örömtől fölriasztva
 s fölnyitva kissé szemeit,
 hogy hol találta Jancsi gazda
 dugva az újját – sejtetik.

A Cédrus Művészeti Alapítvány (Budapest) nyílt pályázatot hirdet kortárs szépirodalmi alkotások és műfordítások létrehozására. Kész művel vagy alkotói tervvel-ötlettel részt vehetnek rajta mindazok, aki magyar nyelven alkotnak. Az elfogadott alkotói elgondolások megvalósítását és a kész munkák közzétételét a Napkút Kiadó megbízásából az alapítvány által kiadott *Napút* folyóiratban az alapítvány kilencszázezer forintos pályázati alpból ösztönzi. A pályamunkák beadása 2005. november 1-jéig folyamatos. Előnyben részesülnek a folyóirat arculatához (irodalom, művészet, környezet), aktuális tematikájához (humor, Budapest, színház, Balaton, roma kultúra, Kolozsvár, József Attila-évforduló) és tradicionális rovataiba (Előtér, Évgyűrűk, Tárlat, Hangírás, Mustra, Berek, Hetedhét, Égalj, Ablak, Téka, Emlékezés, Szóvár) illő, számításba jöhetnek továbbá megfelelő esztétikai értéket képviselő egyedi versek, próza- és drámaművek, esszék, tanulmányok, kritikák, interjúk, naplók, vallomások, megemlékezések, képzőművészeti alkotások. Az alapítvány évi nivódját ad a legjobb munkákra.

Horváth Lajos

Iskoláskönyv

Petőfi Sándor:

Föltámadott a tenger

Ebben a versben a költő sok hasonlatot alkalmaz. A tenger a nép, a hajó a földesúri osztály. A tenger háborog, ez azt jelenti, hogy a nép háborúzni akar, föllázadnak a földesuruk ellen. Majd végül ahajó elsüllyed, a nép győzött. Ez után született ez a vers.

*Nagy Krisztián, 7. o.
(Pálfa, 1998. nov. 16.)*

1. versszak: Föltámadott a tenger ezt arra érti a költő hogy a nép felkel, forradalmat készít. A nagy tömeg kivonul az utcákra.

2. versszak: Ott elkezdenek kórusba mondani valamilyen szöveget. Rongálnak, tombolnak, szitkozódnak.

3. versszak: Betörnek a kávé házakba, a mulatókba, a kaszinókba. Verekednek, megverik a főbb szerepű urakat.

4. versszak: Minden ember a saját gondolata szerint mutatja ki a saját baját.

5. versszak: De ezt mind hiába, mert „Bár fölül a gálya,
S alul a víznek árja,
Azért a víz az úr!”

*Enyedi Csaba, 7. o.
(Pálfa, 1998. nov. 16.)*

tenger: nép

hajó: ellenség

Föllázadt a nép, ilyesztve eget földet, ez azt jelenti, hogy a tenger elkezdett háborogni, hogy hullámokat csapot, a

hajokat felborította vagy elsüllyesztette. Ez azt jelenti hogy a nép megverte az ellenséget.

„Akik még nem tudjátok,

Most megtanulhatjátok,

Hogyan mulat a nép” – ez azt jelenti: ez egy figyelmeztetés, fenyegetés a néptől az ellenségnek.

„Deng és üvölt a tenger,

Hánykódnak a hajók,

Süllyednek a pokolra

Az árbóc és vitorla

Megtörve, tépve lóg” – ez is azt jelenti, hogy a nép győzött.

„Habár fölül a gálya,

S alul a víznek árja,

Azért a víz az úr!” – Ez azt jelenti: hiába az ellenség van följebb de mégis a nép az úr, vagyis a nép az erősebb, nagyobb bennük a hazaszeretett.

*Ignác Gábor, 7. o.
(Pálfa, 1998. nov. 16.)*

Petőfi Sándor:

A XIX. század költői

A költők ne a saját hanem a nép bánatalmaival foglalkozzanak és azt írják le. A költőnek az a feladata, hogy amit a „szegény paraszt” nem tud vagy nem mer elmondani, azt írja le. A költőknek még az is a feladatuk, hogy a népet a földi paradicsom vagyis Kánaán felé vezesse! A nép akkor lesz majd Kánaánban, ha minden ember egyaránt tanulhat és mindenki

egyforma gazdag. Ameddig nem éri el a költő a célját, addig küszködni kell és majd egyszer a halál elviszi őket a mennybéli paradicsomba.

*Farkas Rita, 7. o.
(Pálfa, 1996. nov. 30.)*

Arany Jánosról ír.

*Hajnal Szabina, 7. o.
(Pálfa, 1996. nov. 30.)*

Nem mindegyik olyan volt mint Petőfi mert Petőfi amit gondolt másról azt lemerte írni és ő nem félt hogy ha valami ojtant ír hogy megbüntetik. De más költő nem merte azt csinálni mint Petőfi

*Horváth Attila, 7. o.
(Pálfa, 1996. nov. 30.)*

Ebben a versben azt írja le, hogy a XIX. sz-i költők milyenek, milyenek kéne lenniük és mivel foglalkozzanak. Mert néhányköltő azt írja le, ami vele történik, és a néppel nem foglalkozik. (Pl: leírja, hogy milyen jól vacsorázt.) Mert a költő a nép hírnöke. A nép gondjaival és keserveivel kell foglalkozni. És ezt bejelenti a nemeseknek.

*Bóka Zoltán, 7. o.
(Pálfa, 1996. nov. 30.)*

A XIX. sz. Költőinek az volt a dolga, hogy a világról írjon és nem az ő gondjairól. Pl: eltörött a bokám. Ilyen költőkre nem volt szükség. A költőknek a népet a tűzön vízen át kellett vezetniük. A költőknek kellett elvezetniük a népet a Kánaán felé!

*Mészáros Ákos, 7. o.
(Pálfa, 1996. nov. 30.)*

Hogy aki most láncot fog az már nem való semmire. Utána hasonlít hogy bújdosnak, mint annak idején Mózes. Aztán bíztatja őket, hogy „előre”.

*Varga Éva, 7. o.
(Pálfa, 1996. nov. 30.)*

A költőknek nem a saját életükről kell írni hanem a nép eseményeiről. A költőknek a népet kell vezetni. És a költőknek a harcokról és politikárról kell megírni az eredményeket.

*Fonyó Károly, 7. o.
(Pálfa, 1996. nov. 30.)*

Azt hogy költők nevét kell vezetni a költő feladata. Harc politikát is meg kell írnia a költőnek ne a saját eredményeiről írjanak hanem a népről.

*Rácz Károly, 7. o.
(Pálfa, 1996. nov. 30.)*

Jancsi búcsúja Iluskától

(Feladat: alkalmazz metaforákat!)

Azon a bizonyos napon, mikor Jancsit elkergette a gazdája, mert elvesztette a birkákat, még egy nagyon nehéz feladat várt hősünkre. (Tudniillik Petőfi olyan érzékletesen rajzolta le – persze szóban, hisz költőről van szó – a szereplőket, hogy a pozitív alakokat mi, olvasók saját hőseinknek érezzük.) El kellett búcsúznia Iluskától, élete legnagyobb szerelmétől.

Fogta hát a tarisznyáját, amibe volt még egy kis szalonna ennivaló gyanánt, valamint a furulyáját, amivel a lelki életét tartotta karban. Elment Iluskához és furulyázni kezdett. Ilus-

ka rögtön fölébredt, mert kint aludt a pitvarban. Egyrészt, mert nyár volt és kinn volt jó levegő, másrészt mert az a vén boszorkány mostohája nem engedte be a lakásba. (Az meg ki tudja, hogy mit csinált odabenn? Nekem mindenesetre van egy elképzelésem...). Kiment hát és Jancsi nyakába borult. Az első csókok után fölnézett és megjijedt. Ugyanis, bár koromsötét volt, Jancsi arca olyan hófehér volt, mint a hó. Meg is kérdezte:

– Jancsi lelkem (ez már metafora), miért vagy olyan halovány?

– Jaj, édes Iluskám, szívem gyöngyháza (szintén metafora a továbbiakban már nem írom le külön), hogy ne lennék halovány, mikor elkergetett a gazdám.

– De hát miért, Jancsi szívem?

– Azért, galambom, mert elvesztettem a birgéket.

– És most mit csinálsz, Jancsi tüdőm?

– Világgá megyek, gerlicém.

Ekkor Iluska zokogni kezdett, úgy hulltak a könnyei, mint a záporosó, de hogy Jancsi ne fázzon meg, forró csókokat adott neki:

– És most mi lesz velem, Jancsi májám?

– Túrnöd kell, tubicám, túrnöd.

– Tűrök én Jancsi vesém, de ugye visszajössz még?

– Vissza, füsti fecském, vissza.

– Akkor hát, Jancsi zúzám, lépj, ha menned kell.

– Megyek, kis cinegém, megyek. Te meg feküdj le, mert holnap mosnod kell, énram meg várnak a zsványok, hogy kinyírjam őket.

Ezután a két metafora összeborult, megcsókolták egymást, majd Iluska visszafeküdt, Jancsi pedig elindult a zsványtanya felé.

Lakos Eszter, 5. osztály
(Pálfa, 1991. november 15.)

MAGYAR KULTÚRA ALAPÍTVÁNY

1014 Budapest, Szentháromság tér 6.

Tel: (36-1) 355-0122 Fax: (36-1) 375-1886

E-mail: mka@mail.datanet.hu Honlap: www.mka.hu

A Magyar Kultúra Alapítvány székháza a Budai Vár szívében, a Mátyás-templom szomszédságában található. Az Alapítvány munkájának célja rendezvények szervezése a magyar-magyar párbeszéd érdekében.

Alapítványi feladataink pénzügyi forrását vállalkozói munkával termeljük meg. Különböző méretű termünk kongresszusok, konferenciák, fogadások, hangversenyek, előadóestek, bemutatók méltó helyszínei. Az épület díszes aulájában képzőművészeti és üzleti, szakmai kiállításokat rendezünk.

Az emeleten kétszobás, tizenhat szobás szállodat működtetünk. A Hotel Kulturinnov szobáihoz zuhanyzó, telefon, minibár tartozik; vendégeinket svédasztalos reggeli várja.

Februári és márciusi közönségrendezvényeinkből

Február 14–27.: Fodor Lajos képzőművész kiállítása

Február 15–március 3.: Liliana Conti Cammarata olasz festőművésznő kiállítása

Február 28. és március 14. 18 óra: Tűzzománc Egyesület előadása

Március 1. 18 óra: Magyar Emlékekért a Világban Egyesület előadása

Március 1–13.: B+Zs Stúdió Foltvarró kiállítása

Március 6. 19 óra: „A nőkön nem fog az idő...” előadói est.

Március 6–16.: Szabó Orsolya festőművész kiállítása

Március 10. 17 óra: Ausztrália Magyar Baráti Köre találkozója

Március 18–április 10.: XII. Budavári Mosolynapok – Malomkiállítás

Mindenkit szeretettel várunk!

Koncsek József

Ez se mese

A békáról való mese

Látta a béka, hogy olasz marhakereskedő alkuszik egy szépen fejlett ökörre a vadvirágos májusi réten, a frissen csörgedező patakocska mellett. Az ökör békésen legelészett, gazdája pedig büszkén mutogatta az olasz marhakereskedőnek, mekkora hasa, micsoda jó vastag húsa, milyen merészen ívelő, szép szarva van.

Közelebb mentek. A kereskedő elégedetten lapogatta meg az ökör hasát. A virgonc béka úgy elámult a jeleneten, hogy még brekegni is elfelejtett. Már jó régóta figyelte a jámbor ökröt. Valahányszor felbukkant zöld levélboltozatos, tavoríza-labirintusos, ékes víz alatti otthonából, el nem mulasztotta volna gúnyolni azt a barom, marha nagy ökröt.

– Ni, hogy csapkodja farkával a legyeket, ahelyett hogy sorban bekapkodná őket! – rittyentette el magát a béka. S most, hogy az ökröt dicsérő szavakat hallotta, a tenyérlapogatások hangját hallotta, előntötte a harag:

– Nekem is van ám akkora hasam, hé! – És jó nagy levegőt véve felfújta magát. Dagadt-dagadt a béka hasa, de bizony még kellett pár nagy lélegzetvétel, hogy feltűnjék a parton állóknak. No, még egy kicsit, no, még egy kicsit! Már majdnem szétduzzant.

De azok rá sem pipáltak. Nagyon el voltak foglalva a kamionnal, ahogyan a sofőr odatolatott a kis patak mellé. Ott irányították a kamiont, hogy forduljon, hogy ne forduljon, mint forduljon, mint ne forduljon... S a békának úgy tűnt, hogy a nagy szarvú, óriás hasú ökör büszkén lépdel felfelé a rámpán. No, még egy nagyot szippantott a béka a levegőből. Most már tényleg akkora volt, hogy már-már lehagyta az ökröt is.

– Ide figyelj, te hülye béka – fordult hátra nyugodtan, szomorúan az ökör. – Majd akkor fújd föl magad, ha francia kereskedő jön. Az olaszok nem esznek békát.

Mese a Lopósról meg Ágnesről

A szőke, göndör szőrű Ágnes a folyómederben állt, és a csipőjét, a farát meg a hasát mosta. Olyan ártatlan volt a lelkem, mint egy ma született kelet-közép-európai demokrácia.

Arra ólálkodik ám a Lupus, azaz a Lapos, azaz a Lopós. Ez a Lopós, ez egy féktelen egy nagy nacionalista volt, az anyját neki, s még azt is mondta, hogy ő nem is Lopós. In fabula.

– Te fabula! – mondta Ágnesnek. – Itt csak mosod, ugye, az izét, és közben olyan ártatlan vagy, hogy na. Összevissza zavarászod az izét, a vizét, a vizet itten!

– Nem is igaz. Én nem vagyok fabula. Én egy jó bula vagyok. Különben is én jóval lejjebb állok, mint te? Hogyan zavarhatnám össze?

– Annál rosszabb, hogy nem is a vizet, hanem a terveimet.

– De milyen terveid vannak neked? Kedves Lopós, tudhatod, hogy a nagy acsargásból, szóval... soha nem született semmi jó – nézett válla fölött féloldalt csábosan mosolyogva Ágnes, miközben meg-meglebbentette a törülközőjét, hadd szellőzzön egy kicsit a jó napsütésben.

– Hát, nézzük csak! – mondta a Lopós, és feltolta homlokán a szemüvegét. Lassan végignézte Ágnest. Csak úgy csorgott a nyála a Lopósnak. Összes bájait jónak találta.

– Ez hát rendben is volna! – mondta végül.

No, akkor aztán úgy, de úgy megoldották az összes problémákat, hogy még!

– Milyen jó, hogy ilyen békésen megoldottuk a problémát – örvendezett Ágnes. – Nem pedig állati módra.

– No, nyilván, hiszen ha állatok lennénk, még beszélni sem tudtunk volna – hangzott az elégedett válasz.

Mese a békalányról

Volt egyszer egy szomorú királyfi. Volt is annak mindene, csak boldogsága nem. Amit akart, mindent megkapott, hát nem tudott olyant kívánni, amit ne teljesítettek volna neki azon nyomban.

Egyszer a kertjében sétálgatott. Volt ott díszesen virágzó fa, selyemfű, tarka tollú madarak, ezüstből való őzikék, meg minden. Egyszer csak meglát egy békalányt. Az ott üldögélt egy szép fehér kövön, és napozott.

„Hát te, mit csinálsz itt?” – kérdezte a szomorú királyfi.

„Én? Hát nem látod, hogy napozok? Különben miattad vagyok kitalálva.”

„Miattam?” – csodálkozott el a szomorú királyfi.

„Persze – mondta a békalány –, no, figyelj! Az úgy van, tudod, hogy te megcsókolsz éngemet, érted?”

„Ja? Erről a meséről már hallottam. És akkor te egy szép hercegkisasszony-nyá fogsz változni. Ugye?”

„Változik ám a fene! – mondta a békalány. – Sőt, te fogsz békává változni. Érted?”

„Békává? Én?...” – kérdezte a királyfi.

„Nem is a keceli bivalyos. No, megcsókolsz már, vagy mi lesz veled?”

„Hát, hát... – bizonytalankodott a királyfi. – Még hogy én békává változom?...”

„Ha nem, hát nem...” – mondta a békalány. Azzal beugrott a tóba.

Molnár Bernadett
 Kvázi-limerickek

*Egy rábaközi lánynak az volt a baja,
 Hogy túl hosszú volt a lábaközi baja.
 Mikor a fodrásznak bánatát elsírta,
 Az ahogy bírta,
 Jól körbenyírta.*

*Egy öreggel történt a szörnyű baleset,
 Aki a kákán mindig csomót keresett:
 A káka között keservesen kakálva
 Pár szálat akart letépni a kakára,
 S közben elesett.*

*Odafent a Kilimandzsáró csúcsán
 Egy nő cecelegyet ütött agyon a csöcsén.
 Miközben az üngét gombolta,
 Magában ezeket gondolta:
 Ilyen nem fordul elő Mucsán.*

*Egy asszony mielőtt lefeküdt az ágyába,
 Meztélláb belelépett a tehéntrágyába,
 Am mert önmagában soha meg nem ingott,
 Odaszólt urának:
 „Kend már megint fingott?”*

Bánki Éva

Trubadúrok Magyarországon

Peire Vidal trubadúr I. Pedro aragón királynak

(trubadúr-paródiák)

*Megizzasztott már az esküvő híre is.
Magyarhon – Még mit nem! Sötétkék
bágók, rózsaszín völgyek, a menyasszony
jó híre, takaros uszálya, a takarós, puba
uszály, ami elrejtí vágyaim. Ám a bókokat
már a batáron elnyomták a nyesztercék,
a nyösztrörcék, a dudák, a fura dallamok,
az ismeretlen szavak, a vad rózsák,
a tamtamok. Egy feketekezű asszony,
ki magyarul habog, két nyúlpár
kíséri hintóját, csak beszél-beszél,
sót hint a búntudatra; tőle magyarul
tanulok és a pároztatás csínját-bínját.*

*Roban a szóra a szó, követi
a madarat a vijjogás, dobot
a bang, lépteket a mérték, mindig
most és mindig idejekorán.
Csak Hölgem válasza késik,
egy kis epedő szó, zöngé
és sóhajlás. Hát mondd meg
Hölgemnek, jó Pedro király,
nem múlatom magam, szavakat
nem pazarlok, éjjel-nappal
a széles kerek durcákra, Icákra,
Erzsikre gondolok – ilyenek a helyi
lányok – és Hölgem hófehér kezére,
mely megszabadít majd bazám földjén
a rossz álmoktól. Nem kapkodom el:
követi a madarat a vijjogás, dobot a bang,
lépteket a mérték; hát tudd meg, király,
nem sietek baza.*

*Illik-e itt jól érezni magam?
Ha jól érzem magam (netán)
mit szól hozzám a pápa, mit szól hozzám
Hölgyem a messzi Aragóniában?*

*Gyerekbál, gyulladás, kórság,
földomlás, és prédára-imádóra
leső nagyurak! Bár érteném a pusztán,
melyik dal gyereksírató vagy lakodalmi nóta,
de idegen a mérték, idegen a dallam.
Élni Idegenben egy szitakötő tanít,
meghalni egy nő és vad, pusztai szelek,
melyek titokzatos útját kísérik.*

*Mit kívánsz, jó úr? Mit akarsz,
mit tegyek? Kenjem be nemes füleidet
hízelgéssel? Udvaroljak a feleségednek?
Járuljak eléd pironogva, és érdeklődjek,
rímeim megfelelők-e? Kérdezzesselek,
Magyarban ki a jobb trubadúr,
s melyiket kell szeretnem? Meséljek arról,
a katalánok mikor esznek teknősbékát retekkel?
És milyen csínjai vannak a katalán nőknek?
Kaphatók-e és vajon mennyire? Kicsi úr vagy te,
Imre király, költőid babogó mókusok,
kíváncsiságod méltatlan, s tudd meg:
országod barbár. Bezzeg a saját uram,
a derék Pedro király! Ó majd testvérként
fogad, kitiüntet kegyével, és ha bekenem a füleit,
megmondja majd, rímeim mért suták-buták, ki bizonyult
a költők közt a leghűbbnek. Aztán én is mesélhetek:
az ordasokról, a farkasokról, a legbarbár bálnákról, a
kik uszkálnak Magyarban fekete vízeken,
hajnalban kimásznak a partra,
és Magyarban mezőin szüzeket kergetnek.*

*Eljő az éjféli: a jó király magához hívát,
és mint férfi a férfit, megkérdi majd,
a magyar nők mennyire kaphatósak.*